

Boplatser och kulturlandskap i Diseröd

Arkeologisk utredning
Tyfter 1:19 m.fl.
Romelanda socken, Kungälv kommun
Magnus Rolöf
Bohusläns museum
Rapport 2014:2

Boplatser och kulturlandskap i Diseröd

Arkeologisk utredning

Tyfter 1:19 m.fl., Romelanda socken, Kungälv kommun

Bohusläns museum Rapport 2014:2

ISSN 1650-3368

Författare Magnus Rolöf

Grafisk form, layout och teknisk redigering Gabriella Kalmar

Omslagsbild Foton tagna av Magnus Rolöf. Framsidan visar norra delen av åkern med Diseröds gård i östra kanten. Foto från söder. Baksidan visar utsikt mot Romelanda kyrka från höjdområdet i södra delen av området. Foto från nordväst.

Tryck Bording AB, Borås 2014

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket medgivande 90.8012

Bohusläns museum

Museigatan 1

Box 403

451 19 Uddevalla

tel 0522-65 65 00, fax 0522-126 73

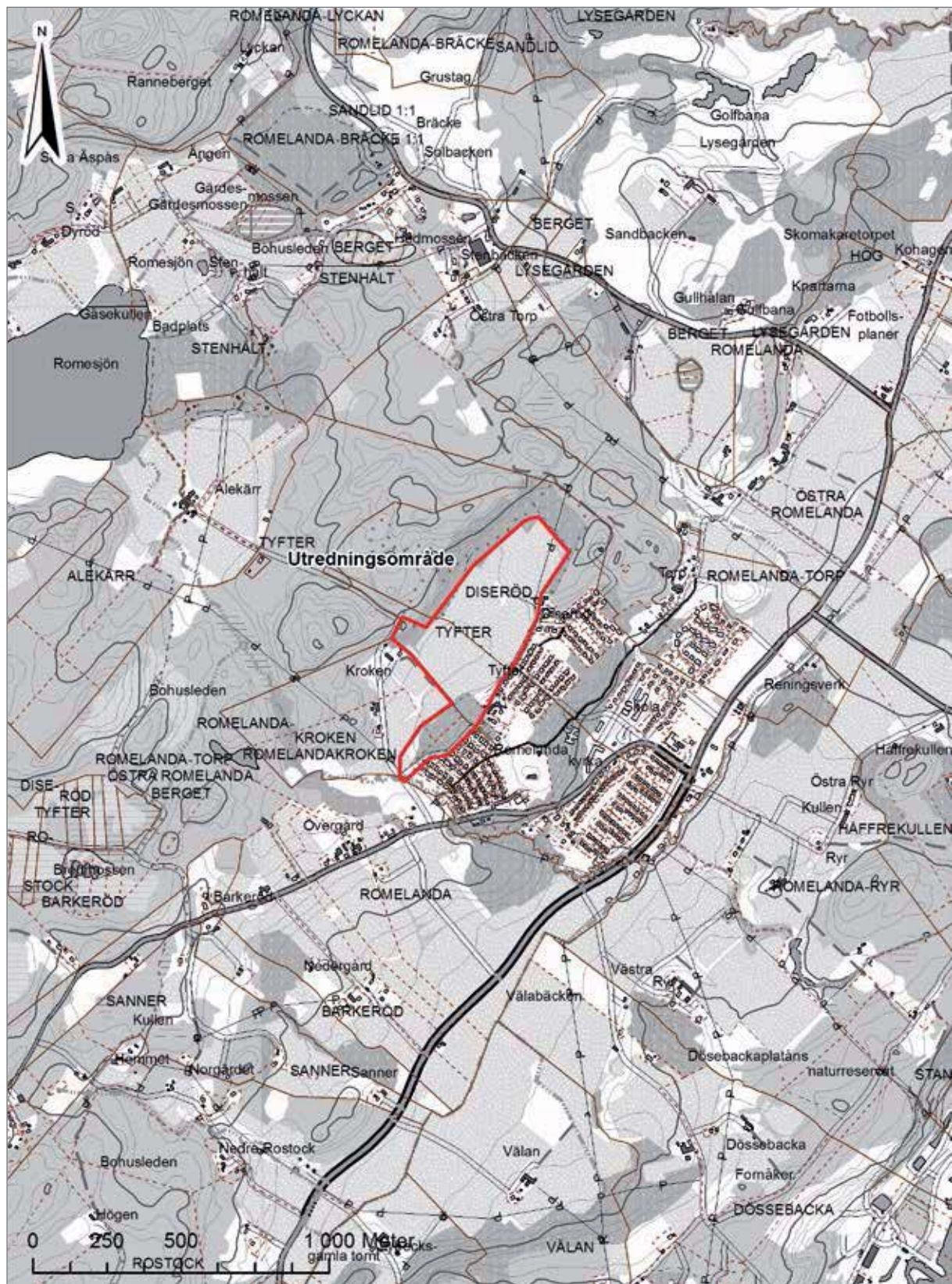
www.vastarvet.se, www.bohuslansmuseum.se

Innehåll

Sammanfattning.....	6
Bakgrund.....	6
Landskapsbild.....	6
Naturlandskap.....	6
Kulturlandskap.....	6
Fornlämningsmiljö.....	9
Historiskt källmaterial.....	9
Syfte och frågeställningar.....	9
Metod.....	9
Genomförande.....	9
Resultat.....	10
Resultat från den landskapshistoriska analysen.....	11
Romelanda NY1.....	11
Romelanda NY3.....	16
Romelanda NY4.....	16
Romelanda NY5.....	17
Kompletterande besiktning vid Diseröds gård.....	18
Resultat från hållristningsinventeringen.....	19
Resultat gentemot undersökningsplanen.....	19
Materialets potential.....	20
Antikvariskt bevarandevärde och pedagogisk potential.....	20
Vetenskaplig potential.....	20
Slutsatser samt åtgärdsförslag.....	21
Referenser.....	22
Otryckta källor.....	22
Arkiv.....	22
Tekniska och administrativa uppgifter.....	23
Bilagor.....	24

Figur 1. Utsnitt ur Sverigekartan med platsen för utredningen markerad.

Figur 2. Utsnitt ur GSD-Fastighetskartan med platsen för utredningen markerad. Skala 1:20 000.

Sammanfattning

Bohusläns museum har med anledning av planarbete genomfört en särskild utredning inom Tyfter 1:19 m. fl., Romelanda socken i Kungälv kommun. Utredningen har omfattats av sökschaktgrävning, en landskapshistorisk analys samt en riktad hållristningsinventering. Detta har resulterat i att tolv objekt/lämningar har påträffats. Av dessa utgörs tre av fast fornlämning i form av boplatser (Romelanda NY1, 3 och 4), fyra av övrig kulturhistorisk lämning (Romelanda NY5, Kula 4, 5 och 6) och resterande fem föreslås inte registreras i FMIS (Kula 1, 2, 3, 7 och 8) men vissa rekommendationer till hur de kan hanteras i fortsatt planarbete har givits. Antikvariska bedömningar och rekommendationer redovisas i denna rapport.

Ett bergsparti i områdets södra del har inte utretts arkeologiskt utan endast okulärbesiktigats, då området i samråd med Kungälv kommun skulle undantas sökschaktgrävning och möjligheten att påträffa fornlämning där kvarstår.

Bakgrund

Bohusläns museum har på uppdrag av Länsstyrelsen i Västra Götaland genomfört en särskild arkeologisk utredning inom Tyfter 1:19 m. fl. i Diseröd, Romelanda socken i Kungälv kommun. Anledningen är att Kungälv kommun vill pröva möjligheten att bebygga området med bostäder och förskola/skola och att Länsstyrelsen utifrån närområdets lämningsbild bedömt att möjligheten att påträffa okända fornlämningar är stor och att en arkeologisk utredning behövs som beslutsunderlag inför fortsatt planarbete.

Utredningen genomfördes vid olika tillfällen under maj till augusti 2013 och omfattade utöver den arkeologiska utredningen även en landskapshistorisk analys utförd av Kula HB, samt en hållristningsinventering utförd av Stiftelsen för dokumentation av Bohusläns ristningar.

Tidigt under utredningens genomförande bestämdes i samråd med Kungälv kommun att en del av det södra området skulle utgå från arkeologisk utredning, då det inte var aktuellt för exploatering. På figur 3 anges vilka delar av det ursprungligen drygt 218 hektar (218 200 m²) stora området som utretts genom sökschaktgrävning. Av detta kom alltså drygt 38 600 m² att endast besiktigas i samband med landskapsanalysen och ristningsinventeringen.

Landskapsbild

Naturlandskap

Norr om Kungälv är terrängen bruten med höglänt skogsmark. Efter Dössebacka öppnar landskapet upp sig med uppodlade älvflacker förbi Diseröd, vidare mot Solberg och i förlängningen Lödöse på andra sidan Göta älv. Diseröd samhälle ligger drygt en kilometer nordöst om Kungälv stad och är belägen på krönet och västsidan av ett höjdområde som vetter ned mot Välabäckens dalgång, parallellt med Göta älv omkring en kilometer västerut.

Det aktuella utredningsområdet ligger uppdraget på 50–70 meter över havet, direkt nordväst om Diseröd samhälle. Området utgörs främst av öppen åkermark omgivet av berg i öst, norr och delvis i väst, exponerat mot syd och sydöst, bland annat mot Romelanda kyrka. I områdets södra del ligger ett höjdparti, invid en äldre gårdsmiljö.

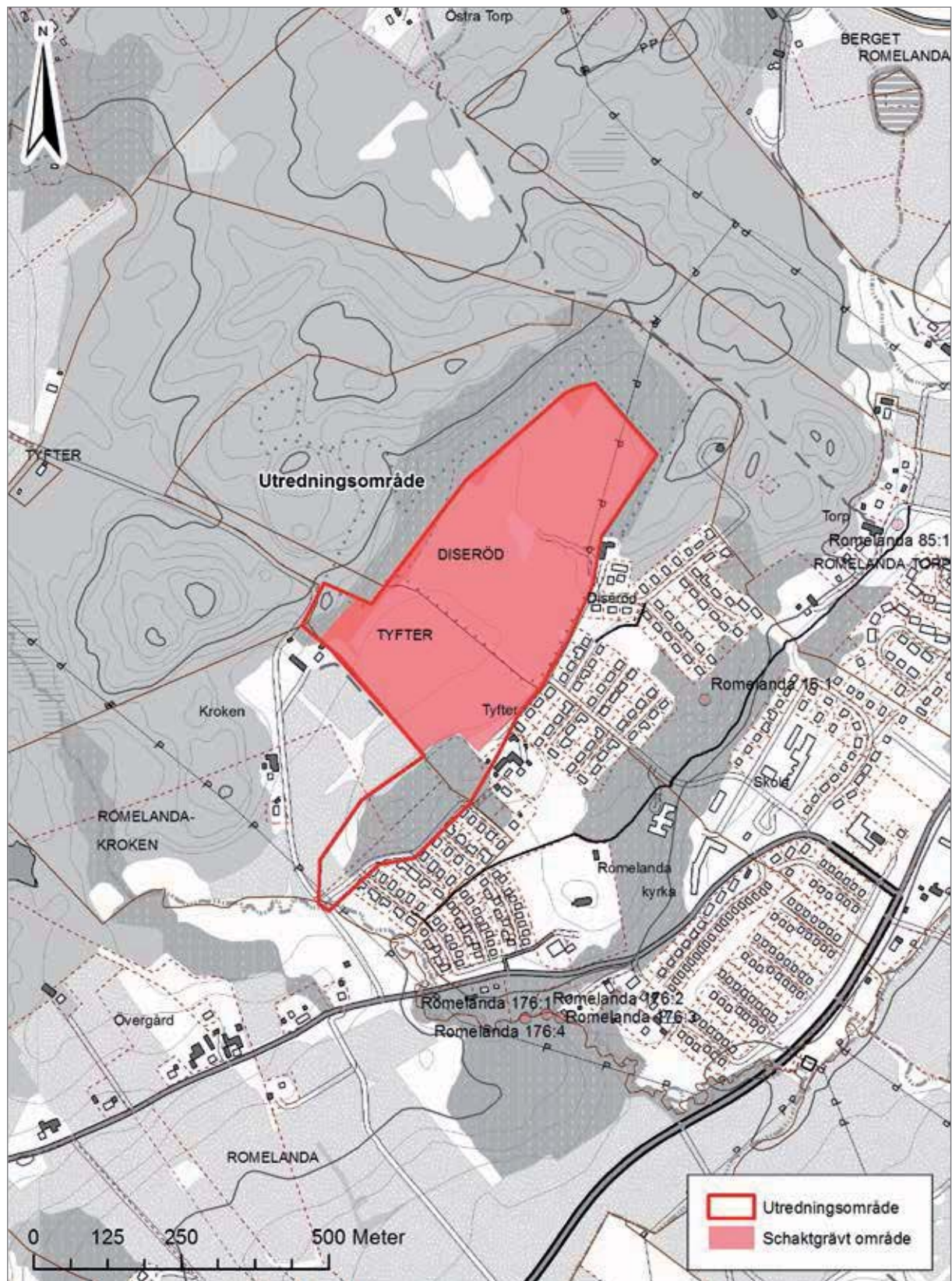
Utredningsområdet utgörs främst av flackt böljande jordbruksmark, svagt sluttande från kanterna ned mot en dikad bäckfåra som löper över området. I den södra delen finns ett mindre bitvis hållmarksbetonat höjdområde med kulturlandskapsprägel, på sina ställen trädbevuxet men fortfarande med en utpräglad äldre pastoral karaktär. I den norra delen av området finns två impediment synliga i åkermarken, den ena kraftigt överväxt.

Kulturlandskap

I stort sett hela utredningsområdet är kraftigt omdanad under historisk tid, vilket också beskrivs i den landskapshistoriska analysen. Drygt 80% utgörs idag av öppen åkermark som angränsar till mer kuperad bergterräng i öst och norr. Bäckens som löper över gårderna kan vara ursprunglig att döma av grundtopografin, men är utdikad och uträtad under historisk tid.

Diseröds villabebyggelse ligger i direkt anslutning till åkermarkerna på områdets västsida, och här återfinns också några äldre gårdslägen (Tyfter, Diseröd och Kroken) i olika grad av modernare ombyggnation. Skogen intill åkern används som närströvsområde och över gårdet löper en grusad väg in dit.

Det södra mer naturpräglade höjdområdet har också många spår efter kulturpåverkan i form av gärdesgårdssystem, smålyckor och småstensbrott.

Figur 3. Utsnitt ur GSD-Fastighetskartan, blad 7B5f (7155), med översikt över utredningsområdet samt närliggande fornlämningar markerade. På kartan visas också vilken del som är sökschaktgrävd eller endast okulärbesiktigad. Skala 1:10 000.

Figur 4. Översikt över del av utredningsområdet. Till vänster ses Diseröds villabebyggelse och det södra höjdområdet (trädriddån). Längst till höger ses Krokens gård. Foto från norr Magnus Rolöf.

Figur 5. Exempel på miljön inom det södra höjdområdet. Till vänster i bild anas en av byggnaderna på Tyfters gård, och ett par av stenmurarna som kantar en äldre fågata. Foto från nordväst Magnus Rolöf.

Fornlämningsmiljö

Närområdet är sparsamt utrett genom åren, någon enstaka arkeologisk utredning genomfördes under tidigt 1990-tal (rapporten har inte kunnat återfinnas men finns omnämnd i FMIS). Den kända lämningens bild stammar främst från inventeringarna. Utöver ett antal gravmiljöer koncentrerade till höjdområdena längs Göta älv (Hög, Höljeröd, Barkeröd med flera) har själva dalflackerna knappt några registrerade lämningar. Drygt 800 meter norrut finns ett antal stensättningar och en boplatz (Romelanda 11:1–3, 12:1–4, 13:1) vid Lysegården/Knartarna. De närmast liggande lämningarna är en ensam stensättning på Diserödsberget (Romelanda 16:1) och fynd av en flintdolk (Romelanda 85:1), utöver några kvarnlämningar i söder (Romelanda 176:1–4).

Utredningsområdet var att betrakta som en vit fläck på fornlämningskartan, med inte ens några registrerade kulturhistoriska lämningar representerade.

Historiskt källmaterial

Utredningsområdet berör delar av markerna som historiskt främst tillhört gårdarna Diseröd och Tyfter, och som bägge finns belagda i jordeböckerna under 1500-talet (*Dyberudt* 1544 respektive *Tufft* 1568) och som kan spåras i det historiska kartmaterialet som sträcker sig tillbaka åtminstone till 1726. Den landskapshistoriska analysen som genomförts av Pär Connelid (Kula НВ) återges i sin helhet i bilaga 3.

Sammanfattningsvis speglar det historiska källmaterialet att området använts som åkermark under lång tid och utvecklats från småskalig inägomark med begränsade åkerytor till dagens fullåkersbruk. En hypotes utifrån analysen är att området kan ha utgjort en större gårdsdomän på den medeltida kyrkans mark, vilken övergivits i och med den senmedeltida ödeläggelsen. I närområdet skulle alltså lämningar efter ödegårdar kunna finnas.

De antikvariska resultaten av den landskapshistoriska analysen redogörs för tillsammans med de arkeologiska nedan.

Syfte och frågeställningar

Syftet med särskild utredning är att identifiera alla lämningar inom området och bedöma deras antikvariska status, för att erhålla ett planeringsunderlag för Kungälv kommun och ett beslutsunderlag för Länsstyrelsen inför fortsatt planarbete.

Mer specifika frågeställningar inför utredningen omfattade:

- Finns boplatzlämningar i de ådragsnära lägena i åkermarken?
- Finns metalltida boplatzlämningar i de mer höjdnära lägena i söder och norr?
- Hur ter sig övriga åkermarken; lämplig eller olämplig som läge för förhistorisk aktivitet?
- Finns gravar i det södra området, i synnerhet på en av avsatserna längst i söder?
- Finns hällristningar på några av de lämpliga hällarna i södra området?
- Vad representerar de historiska lämningarna i det södra området (fossil åker, åkerhak, stenbrott, gårdesgårdssystem, stensatt grund)?

Metod

Arbetet skulle inledas med den landskapshistoriska analysen för att erhålla ett underlag inför fältarbetet. Den arkeologiska utredningen avsågs därefter främst utföras genom maskinell sökschaktgrävning från de topografiskt mer lämpliga lägena (höjdområden längs kanterna) med referensschakt ute i den lägre liggande åkern. Ambitionen var att lägga relativt glesst med schakt för att få en uppfattning om jordmån och lämplighet för lämningar. Även invid bäcken skulle schakt dras. Häfter skulle en bedömning göras om kompletterande schaktförtätningar behövdes. Eventuella anläggningar skulle främst plandokumenteras med enstaka stickprovundersökningar för att avgöra karaktär, fynden skulle endast översiktligt bedömas i fält och inte tillvaratas.

Det var också planerat att göra sökschaktgrävning på det södra höjdområdet med eventuella punktinsatser för att bedöma förekomst av exempelvis gravar. Härtill skulle lämpliga hållar avtorvas för att konstatera eventuell hällristningsförekomst.

Genomförande

Den arkeologiska utredningen kom att föregå den landskapshistoriska analysen och ett kulturhistoriskt underlag fanns således inte att tillgå inför fältstart. Dessutom kom som sagt det södra höjdområdet helt att utgå från utredning, varför endast okulärbesiktning och ristningsinventering genomfördes här. Sökschaktarbetet kom också att i mindre grad än planerat beröra de bäcknära partierna, då man snabbt kunde konstatera att

området var mycket sankare än man antagit. Schaktför-
tätningar genomfördes löpande och inte samlat efteråt.

Efter utredningens fältslut uppstod en del fråge-
tecken med en av de identifierade lämningarna som
benämndes Romelanda NY2 (eventuella by- och gårds-
tomtöslämningar invid Diseröds gård). Denna anmäl-
des i slutredovisningsskede till Länsstyrelsen, men kom
efter en kompletterande besiktning med jordsondering
att utgå helt.

Resultat

Resultaten från den arkeologiska utredningen, land-
skapsanalysen och ristningsinventeringen har arbetats
ihop och presenteras här tillsammans. Landskapsana-
lysen återfinns som bilaga 3 och inventeringen som bi-
laga 4 sist i rapporten.

Totalt drogs 65 sökschakt inom utredningsområdet
med en sammanlagd löpmeter på 1210 meter och om-

fattande 1580 kvadratmeter. Detta motsvarar strax un-
der 1 procent av den totala ytan även undantaget det
södra höjdområdet. I schakten dokumenterades 124
anläggningar varav en majoritet boplotsanknutna an-
läggningar som stolphål, pinnhål och gropar, men även
mer svårtolkade lagerrester.

Utifrån hur anläggningarna fördelade sig, iakttagelser
kring jordmån och topografiska förhållanden ringades
totalt fyra lämningsområden in som särskilt intressanta
(Romelanda NY1, 3, 4 och 5, se figur 7). Även mellan
dessa förekom spridda anläggningar, men dessa upp-
trädde för sporadiskt för att i detta skede räknas in i
lämningsutbredningen. Det ska sägas direkt att inga
lämningar är avgränsade då detta inte omfattas av sär-
skild utredning.

En femte lämning (NY2) kom som sagt att utgå i
efterbearbetningen och redogörs för separat sist i re-
sultatdelen.

Figur 6. Ett av schakten på den nordvästra kanten av området med utsikt över Romelanda NY3 och det södra höjdområdet. På bilden ser man tydligt områdets topografi med slänterna och svackan där bäckdiket löper centralt i åkermarken. Foto från nordväst Magnus Rolöf.

Resultat från den landskapshistoriska analysen

Den landskapshistoriska analysen tar utgångspunkt i ett något större landskapsparti än utredningsområdet och omfattar också landskapspartierna österut. Här kan Connelid föra ett bredare resonemang kring Diseröds och Tyfters etablering i relation till den medeltida kyrkan som i sig inte har direkt bäring på den arkeologiska utredningen (se bilaga 3).

Gårdarna Tyfter och Diseröd finns emellertid kvar än idag omedelbart utanför utredningsområdet i väst, och det är delar av deras historiska ägor som omfattas av utredningsområdet. Den norra delen av åkermarken var Diseröds ägor och utgjordes av åker- och ängsmark på 1726 års karta. Dessutom berörs utkanten av själva det gamla gårdsläget, men kartsymbologin lämnar inga detaljer kring gårdsstrukturen i form av antal hus och ekonomibyggnader. Den södra delen av åkermarken inom utredningsområdet tillhörde Tyfter och utgjordes på 1799 års karta till större delen av äng, med några åkerlyckor samt en väg som inte längre finns kvar. Även här ligger gårdsläget delvis inom utredningsområdet, men här berörs även byggnader och kålgårdar, som syns i kartmaterialet. Platsen är uppdragen på det södra höjdområdet, som annars tidigare främst legat på gården Krokens ägor.

En kartering 1890 påvisar en kraftig uppodling av Diseröds inägor inom utredningsområdet, där all gammal slättermark nu fått ge vika för åker och utdikningar. En liknande karta över Tyfters ägor saknas, men förhållandena lär vara likartade där.

Connelid har efter arkivstudien och fältbesiktning pekat ut totalt åtta kulturhistoriska objekt (Kula 1–8), vilka sammanfattas i tabell 1 och figur 7. Det bör poängteras att dessas exakta position och utbredning inte är klarlagd genom denna besiktning och byråstudie. För detta behövs en noggrannare kartering.

Romelanda NY1

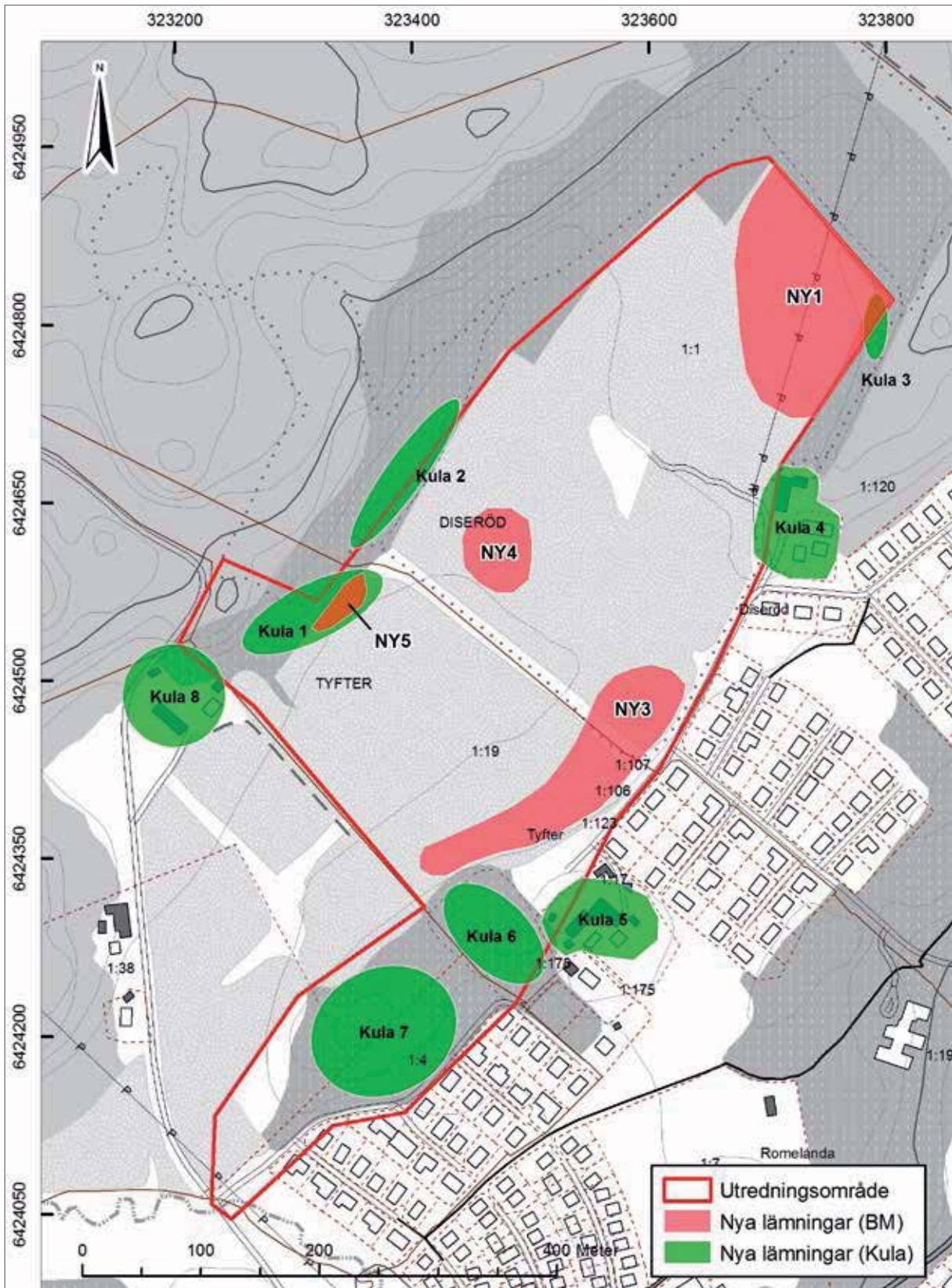
Terrängen inom utredningsområdet sluttar flackt från nordöst mot sydväst, vilket gör den norra änden högre belägen än den södra. I åkermarken finns också ett par impediment synliga. Vid en tidig besiktning iaktogs i matjorden bearbetad flinta och kvarts inom det norra gårdet och vid utredningen drogs sammanlagt 23 sökschakt här och i ett flertal av dessa framkom anläggningar. Högst anläggningsfrekvens uppvisade det nordöstra hörnet av åkern, vilket ringats in som Romelanda NY1.

Det rör sig om en drygt 150×140 meter (NV–SO) stor yta på 60–65 meter över havet. Totalt 43 anläggningar har dokumenterats i elva schakt, företrädesvis stolphål men också pinnhål, lager och gropar. Vid utredningstillfället iaktogs också rikligt med flinta i den nyplöjda åkermarken. Anläggningsfrekvensen tunnare ut mot sydväst, men upphör inte helt. Lämningen är i det hela taget inte avgränsad och har sannolikt en fortsättning även utanför planområdet mot norr och öst.

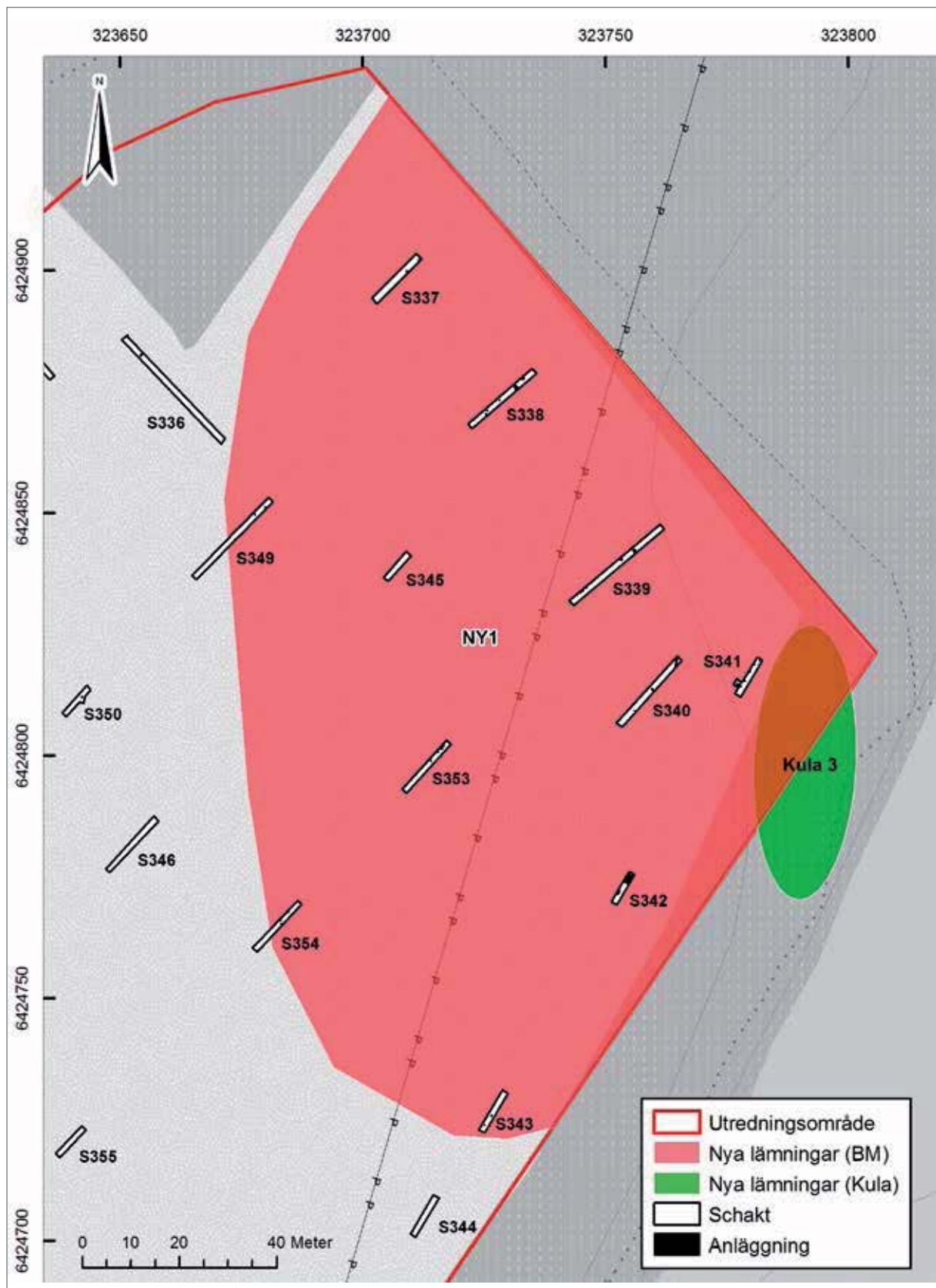
I anslutning till NY1 ligger också den av Kula HB noterade gropavallen (Kula 3) några meter utanför dagens

Kula Objekt	Typ	Rekommendation	Kommentar
Kula 1	Stenmur och sentida fossil åker	Ingen	Angränsar till NY5
Kula 2	Stenmur	Största möjliga hänsyn	Direkt utanför planområdet
Kula 3	Sten/jordvall (gropavall)	Hänsyn	Ingår i NY1
Kula 4	Diseröds gamla gårdstomt	Berörd del bör kontrolleras	Huvuddel av tomten sannolikt utanför planområdet
Kula 5	Tyfters gamla gårdstomt	Bebyggelsemiljön mycket bevarandevärd	Ligger på höjdområdet som utgått från utredningen men delvis inom planområdet
Kula 6	Fossil åkermark och stenmurar	Bevarandevärd	Ligger på höjdområdet som utgått från utredningen men inom planområdet
Kula 7	Stenmurar	Bevarandevärd, bör hävdas	Ligger på höjdområdet som utgått från utredningen men inom planområdet
Kula 8	Krokens gamla gårdstomt	Inga	Belägen utanför planområdet

Tabell 1. Sammanfattning av lämningarna som identifierats vid den landskapshistoriska analysen med Pär Connelids rekommendation samt en notis om lämningens relation till planområdet. Detaljerade beskrivningar finns i bilaga 3.

Figur 7. Översikt över nypåträffade lämningar inom utredningsområdet, både avseende den arkeologiska utredningen (Nya lämningar BM) samt den landskapshistoriska analysen (Nya lämningar Kula). Skala 1:5 000.

Figur 8. Planöversikt Romelanda NY1 med dragna schakt och påträffade anläggningar noterade. Skala 1:1 200.

åkermark. Den inbegrips inte i NYI, men Pär Connelid rekommenderar ändå att hänsyn tas till denna.

Romelanda NYI tolkas som en boplats av okänd da-

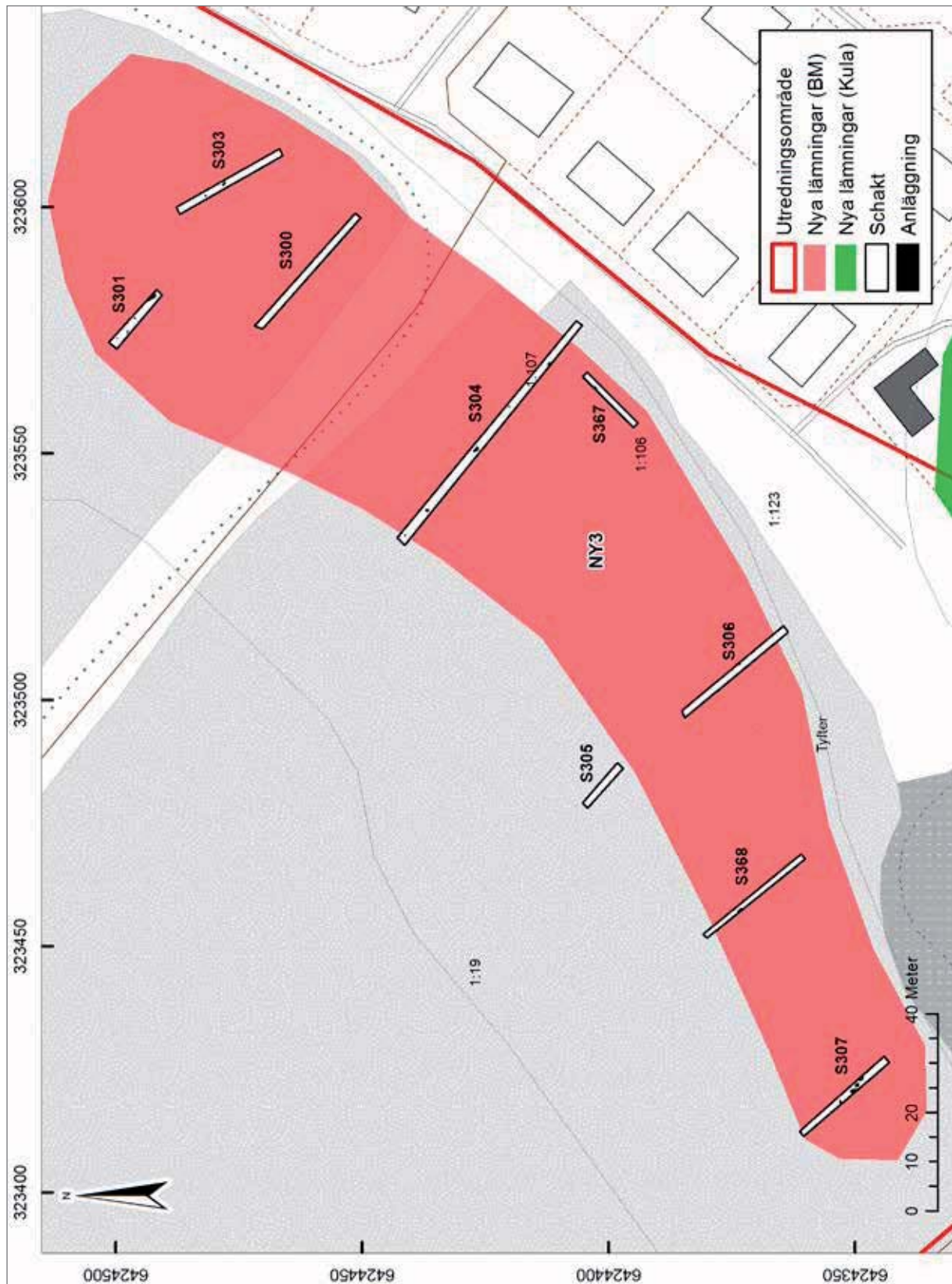
tering. Ett antal anläggningar kan potentiellt vara av tidighistorisk art.

Figur 9. Översikt över norra änden av området inom vilket Romelanda NYI ligger (till höger i bild). Bilden är tagen från gångstigen invid Diseröds gård. Foto från sydöst Magnus Rolöf.

Figur 10. Utsikt norrut som visar slänten där Romelanda NY3 ligger. Till höger syns villabebyggelsen och i bakgrunden syns Diseröds gård (den röda byggnaden). Foto från sydväst Magnus Rolöf.

Figur 11. Planöversikt Romelanda NY3 med dragna schakt och påträffade anläggningar noterade. Skala 1:1 200.

Romelanda NY3

Omkring 240 meter söder om NY1 längs områdets östra ände drogs ett antal schakt längs med slänten från den krönrygg på vilken dagens villabebyggelse ligger. I nästan samtliga framkom anläggningar i form av stolphål, lagerrester, pinnhål, gropar och en hård. Jordmånen växlar från relativt sandiga lager i släntens övre del till betydligt lerigare ned mot svackan där bäcken löper idag, men anläggningar påträffades både i övre som nedre delen.

Totalt 23 anläggningar påträffades i åtta schakt inom en drygt 270 meter lång och mellan 30–60 meter bred remsa längs med den östra änden, på mellan 55–60 meter över havet. En tolkning är att lämningarna utgör kanten av en eller möjligen flera boplatser som ursprungligen legat där Diseröds villabebyggelse ligger idag, uppe på åsryggens krön. I övre delen av slänten kunde noteras att markarbeten sträckt sig ut en bit i åkermarken vilket orsakat ännu lite mer åverkan på lämningen.

Även här återfinns spridda anläggningar i schakten utanför planområdet, främst mot norr och den aktuella utbredningen för NY3 får anses som osäker.

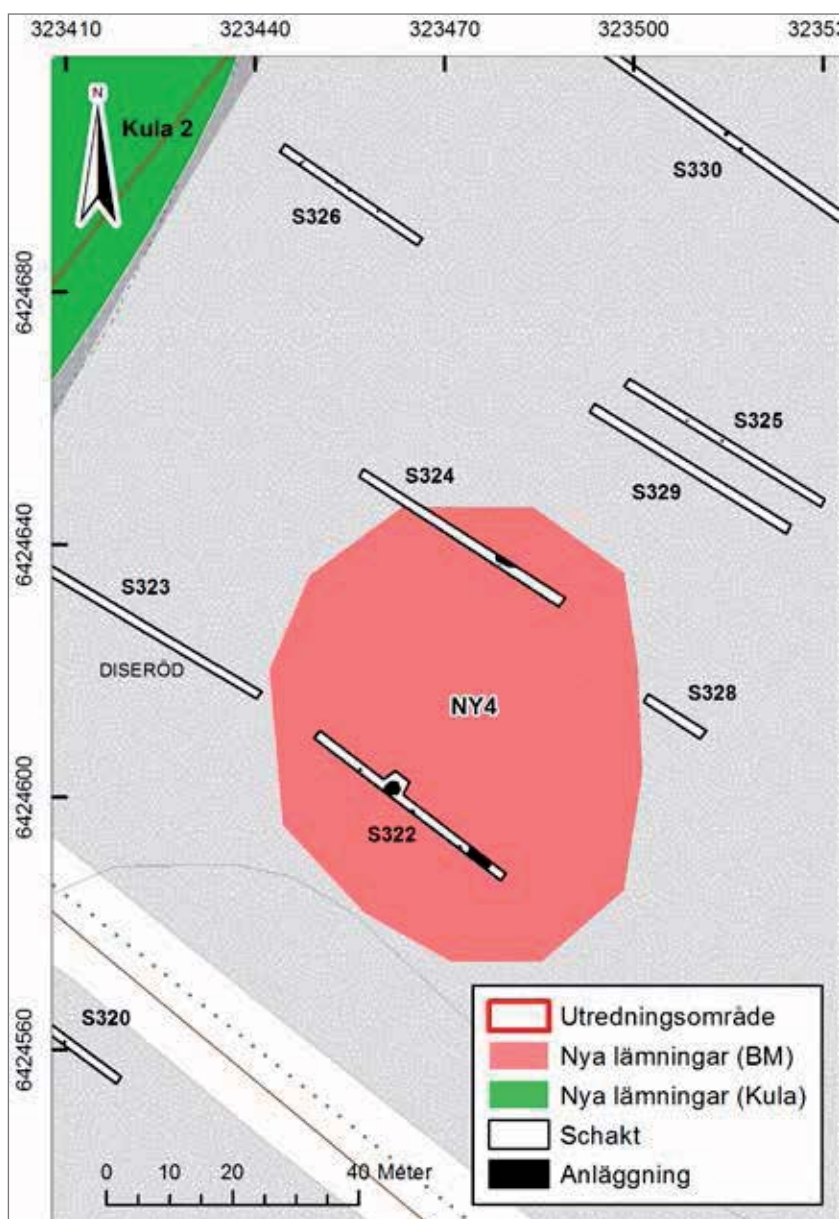
I södra delen av NY1 angränsar fornlämningen till höjdområdet och här uppe har inga sökschakt dragits. Gränsen mellan åkermark och höjdområdet består i en igenvuxen trädrida och en bit upp mot gården Tyfter (Kula 5) finns stensatta partier, terrasseringsrösen och andra synliga strukturer som Kula HB bedömer kan vara spår av en del av Tyfters äldre gård (Kula 5) och tillhörande kålgårdar med mera (Kula 6). De gärdsgårdar och murar som löper över området är av yngre datum.

Romelanda NY3 tolkas som en eller flera boplatser av okänd datering. Ett antal anläggningar kan potentiellt vara av tidighistorisk art.

Romelanda NY4

På en svag förhöjning i åkermarken påträffades i ett schakt (S322) en säregen lämning (A43) i form av en cirkulär ränna med en eventuell öppning i ena änden. Utanför lämningen påträffades i schaktet några stolphål samt en stenbemängd lagerrest. Jordmånen här var lera som snabbt torkade i solen och blev mycket hård, varför stickprovsundersökning försvårades, men rännan kunde ändå ses ha ett försvarligt djup.

Tolkningen av lämningen är osäker, men läget och lämningens form skulle kunna utgöra en hyddbotten

Figur 12. Planöversikt Romelanda NY4 med dragna schakt och påträffade anläggningar noterade. Även de mer anläggningsförande schakten norr om NY4 visas. Skala 1:1 200.

Figur 13. Planfoto över A42 i S322. Anläggningen har vid detta laget torkat ut, bleknat betydligt och lerundergrunden har stelnat och börjat spricka. Foto från sydväst Magnus Rolöf.

eller en bortodlad grav. Det finns också en möjlighet att den har en yngre datering. Ett område på cirka 70×60 meter beläget 55–60 meter över havet har ringats in som Romelanda NY4, men det bör noteras att det i schakten norrut också har framkommit sporadiska anläggningar. Utbredningen är liksom för de andra lämningarna osäker.

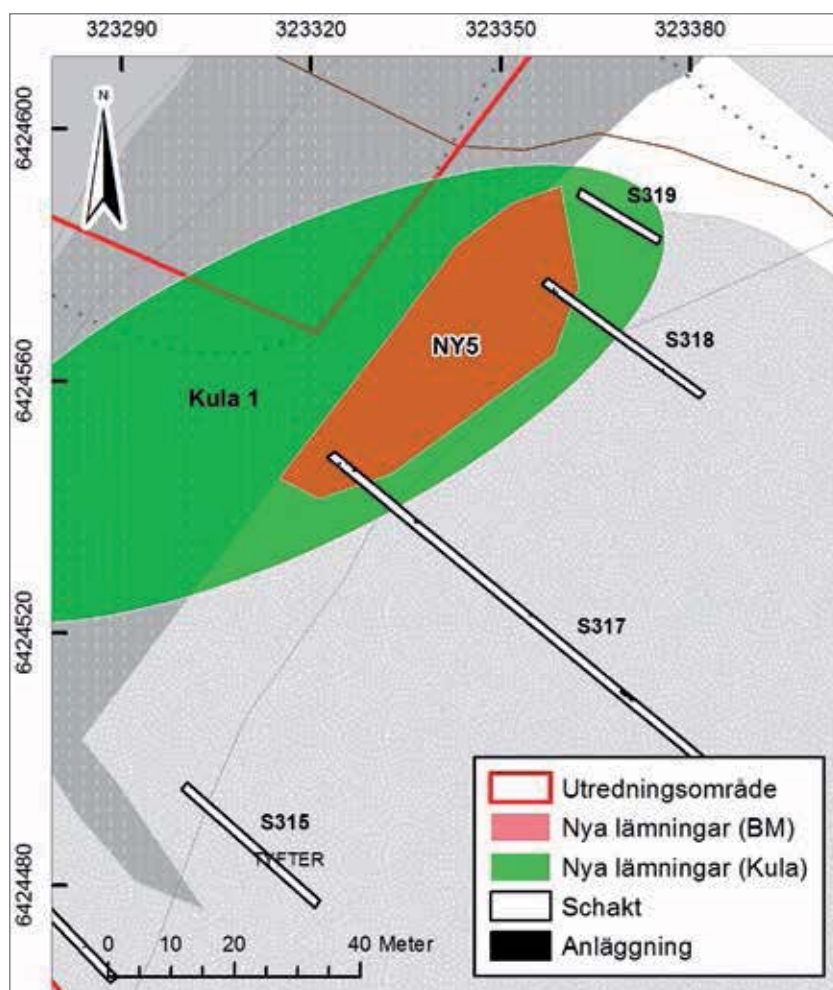
Romelanda NY5

Även på västra sidan om åkermarken sluttar marken flackt upp mot berget och längs denna kant drogs tjugotvå schakt, varav tre mindre på det större igenväxta impediment som ligger centralt i åkermarken. Liksom för norra delen av området framkommer sporadiska anläggningar över hela området, men på ett ställe kunde en viss förtätning iakttas. Denna låg dock i ytterkanten av utredningsområdet. Jordmånen i översta delen

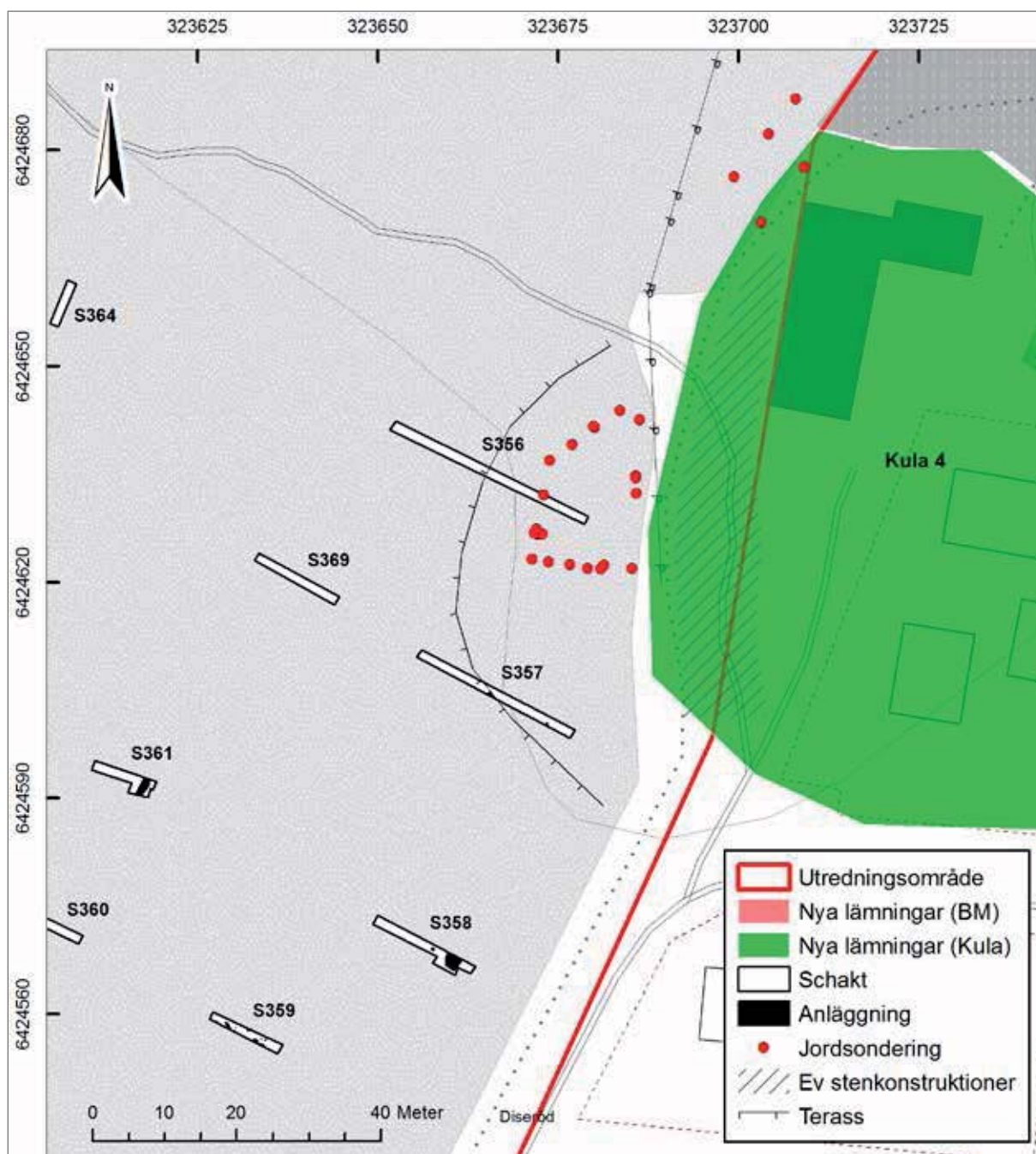
av slänten i åkermarken var sandigare och uppvisade flest anläggningar, men var endast drygt 20 meter bred. Totalt sex anläggningar påträffades i ytterkanten av två schakt. Eventuellt finns ytterligare lämningar in i skogsmarken mot nordväst, som kan utgöra en mer central del av en boplats.

Romelanda NY5 har ringats in som en 60×20 meter (sv–NÖ) stor yta och tolkas som utkanten av en boplats på 55–60 meter över havet. Dateringen är okänd och ett antal anläggningar kan potentiellt vara av tidighistorisk art. Till skillnad från Romelanda NY1 och NY3 är här endast en begränsad del av en äldre boplats berörd.

NY5 ligger också inom det område som Kula HB ringat in som fossil åker med stenmur i skogsmarken in mot berget, men bedömningen har gjorts att dessa är av sentida art och inga antikvariska rekommendationer görs för dessa.

Figur 14. Planöversikt Romelanda NY5 med dragna schakt och påträffade anläggningar noterade. Skala 1:1 200.

Figur 15. Planöversikt över kompletterande besiktning invid Diseröds gård, med närliggande schakt (särskilt de mer anläggningsförande söderut) och anläggningar noterade. Den skrafferade zonen motsvarar det område där stenkonstruktioner enligt uppgift kan finnas. Skala 1:900.

Kompletterande besiktning vid Diseröds gård

Den lämning (Romelanda NY2) som kom att utgå tolkades först som en möjlig fortsättning ut i åkermarken av Diseröds äldre gårdstomt. Spridda fynd av rödgods och kritpipa i matjorden i ett sökschakt gjordes också, liksom några lagerrester och spridda anläggningar. Muntliga uppgifter från ägaren av gården om stenkon-

struktioner som påträffats i samband med smalschakt inkom efter fältslut, liksom landskapsanalysen från Kula HB som lyfte fram Diseröd som ett av de kulturhistoriskt intressanta objekten (Kula 4).

Då tolkningen fortsatt var mycket osäker genomfördes en kompletterande besiktning i augusti 2013. Vid denna konstaterades att en flack förhöjning löpte ut i åkermarken från Diseröds gårdsläge, och att två

Figur 16. Den smala remsan mellan Tyfters gårdsbyggnader och åkermarken, som synes bestående av två parallella vägar.
Foto från syd Magnus Rolöf.

utredningsschakt (s356 och s357) berört detta. Sondring med jordsond genomfördes för att pröva tesen om stenkonstruktioner, men inga iakttagelser kunde göras i själva åkermarken.

Uppgiften om stenkonstruktioner avser det parti mellan dagens gård och åkermarken, en drygt 10 meter bred remsa som idag utgörs av en gångstig och grusväg som ligger inom planområdet, men där inga utredningsschakt har dragits. Sondring var inte möjlig här på grund av att marken var för hård. Om stenkonstruktionerna utgör spillsten från äldre rivningar eller faktiska hus- eller murrester har inte kunnat klarläggas genom denna utredning. Kula HB rekommenderar att man kontrollerar sträckningen i händelse av exploatering, men noterar samtidigt att huvuddelen av gårdsområdet ligger utanför planområdet.

Resultat från hållristningsinventeringen
Hållristningsinventeringen genomfördes i samband med den arkeologiska utredningen i maj 2013 genom att hållar friställdes för hand i några lämpliga lägen. Inga hållristningar påträffades och bedömningen blev att ytterligare ristningar var osannolika i området. Några skålgropsliknande bildningar iaktogs på en flat håll i åkermarkens nordvästra hörn, men tolkades som vittningsgropar.

Figur 17. Närbild på de skålgropsliknande vittningsgroparna, kriterierade i vitt.
Foto Elisabeth Martén.

Resultat gentemot undersökningsplanen

För att återkoppla till de ursprungliga frågeställningarna kan konstateras att de i stort sett besvarats, se vidare under *Vetenskaplig potential* nedan. En fråga berörde möjligheten till gravar på det södra höjdområdet. Vid besiktning iaktogs tätt igenväxta enbuskade på södra änden av berget, med misstänkta förhöjningar som skulle kunna utgöra övertorvade gravar. I direktkontakt med Kungälv kommun bestämdes dock att inte göra några maskinella ingrepp på höjdområdet, som ändå skulle sparas ut som grönområde. Höjdområdet

är alltså att betrakta endast som översiktligt besiktigat och möjligheten att påträffa fornlämningar här kvarstår.

Det faktum att den landskapshistoriska analysen genomfördes efter sökschaktgrävningen skapade en del tolkningsproblem i efterhand, det är alltid önskvärt att ha ett brett kulturhistoriskt underlag inför fältarbetet, i synnerhet inom så kulturpåverkade områden som detta. I det aktuella fallet ledde detta till problemen med Romelanda NY2 och den kompletterande besiktningen, vilket Bohusläns museum dock genomförde på egen bekostnad.

Materialets potential

Antikvariskt bevarandevärde och pedagogisk potential

Rent arkeologiskt bedöms inte det utredda området (främst åkermarken) ha högt bevarandevärde eller pedagogisk potential. Det ursprungliga landskapet relevant för förhistoriska förhållanden har sannolikt förändrats mycket genom seklerna av jordbruk. Inga lämningar är synliga i ytan och de anläggningar som återfinns under mark har, som alltid är fallet med boplatslämningar i åkermark, odlats över och delvis bort. Även Diseröds villabebyggelse på åsryggen bidrar till att sänka det allmänna upplevelsevärdet ur arkeologiskt hänseende.

Ett större bevarandevärde har de historiska lämningarna som finns kvar. Själva åkermarken har redan under 1800-talet odlats upp och det är längs med kanterna och på det södra höjdområdet som man kan hitta spåren av det äldre agrara samhället. Connelid pekar på tre objekt som bevarandevärda eller mycket bevarandevärda, och det är Tyfters gårdsläge (Kula 5) med intilliggande fossil åkermark (Kula 6), samt större delen av själva höjdområdet med sina gärdsgårdssystem (Kula 7). Hela miljön har högt upplevelsevärde för att få en känsla för ett äldre agrarsystem även på trots den moderna bebyggelsens närhet. Från höjden har man utsikt ned mot dalgången och Romelanda kyrka vilket bidrar till att knyta ihop förståelsen av Diseröds tidiga historia (se foto på rapportens baksida).

Därtill rekommenderas att hänsyn tas till ytterligare några objekt, se nedan under *Slutsatser samt åtgärdsförslag*.

Vetenskaplig potential

Inom åkermarken som utretts förekommer relativt rikligt med anläggningar men endast sporadiskt med fynd, vilket är en vanlig företeelse för boplatser i åkermark, där de flesta fynd plöjts upp i matjorden och inte som regel iakttas vid sökschaktgrävning. Inom stora delar av området förekommer anläggningar glest och sporadiskt, vilket kan antyda att det rör sig om mer perifera eller kortvariga aktiviteter. Där anläggningar förekommer tätare har områden ringats in som lämningar. Man får dock ha i beaktning att mindre än 1 procent av ytan har grävts, varför lämningarnas utbredningar får betraktas som osäkra.

Det är tydligt att det är de mer höjdnära lägena som är arkeologiskt intressanta, i norr och längs kanterna i öst och väst. De lägre liggande delarna längs med bäckfåran/dikningen har inget arkeologiskt intresse och det framgår av arkivkällorna att redan under 1700-tal utgjordes denna zon av sank ängsmark. Sannolikt skulle geologisk expertis kunna rekonstruera ett mer ursprungligt landskap, vilket kan vara en idé inför eventuella fortsatta undersökningar.

Det är inte möjligt att i nuläget uttala sig vare sig om tidsfästning av anläggningarna och lämningarna, inte heller att fastslå om det rör sig om en eller flera boplatser från olika tider. Flera anläggningar kan säkert även ha historiskt eller tidighistoriskt ursprung, med tanke på områdets långa brukstid.

Det vetenskapliga värdet på Romelanda NY5 bedöms som betydligt lägre, eftersom det bedöms utgöra en mycket begränsad del av en eventuell lämning som fortsätter utanför planområdet.

Den cirkulära anläggningen inom NY4 intar en särställning men eftersom tolkningen fortfarande är oklar kan man inte bedöma dess fulla vetenskapliga potential före en fortsatt undersökning.

För de historiska lämningarna är det främst gårdstomtenslägena för Diseröd och Tyfter som bör lyftas fram, även om de bara delvis berörs av planområdet. Flera by- och gårdstomter som sträcker sig tillbaka till jordböckerna har medeltida anor, och Connelid pekar också på möjligheten att gårdarna kan representera efterträdare till en äldre gårdsdomän som övergivits under senmedeltid och återetablerats senare.

Slutsatser samt åtgärdsförslag

De olika lämningarna, både från den arkeologiska utredningen och den landskapshistoriska analysen, har bedömts utifrån antikvarisk status (hur de registreras i FMIS och vilket lagskydd de får).

Som fast fornlämning föreslås Romelanda NY1, 3 och 4. Fasta fornlämningar omfattas av lagskydd enligt KML. Generellt bör fasta fornlämningar undantas från exploatering. Om ingrepp i dem eller deras skyddsområde (fornlämningsområde) genom arbetsföretaget fortfarande är aktuella skall tillstånd sökas från Länsstyrelsen som är beslutade i frågor kring fortsatt antikvarisk hantering.

Som övrig kulturhistorisk lämning föreslås Romelanda NY5, Kula 4, 5 och 6. Dessa omfattas inte av formellt lagskydd, men särskild hänsyn kan ändå tas gentemot dem i fortsatt plan- och exploateringsarbete. För Kula 4 (Diseröds gårdstomt) återstår också problematiken kring den smala remsa mellan husen och åkermarken, där uppgifter om stenkonstruktioner inte kunnat verifieras.

Övriga lämningar föreslås inte registrering i FMIS, men några allmänna rekommendationer ges ändå för några av dem. Hänsyn vid exploatering kan exempelvis innebära att man undviker skador på lämningen i byggfas eller återställande vid ingrepp. Bevarandevärd är en rekommendation att helt undvika exploatering på och helst i lämningens närhet, för att bibehålla så stort kulturhistoriskt värde som möjligt.

I tabell 2 nedan sammanfattas allmänna kulturhistoriska rekommendationer för de lämningar som inte är fasta fornlämningar som bör beaktas i fortsatt planering.

Det södra höjdområdet ska inte betraktas som arkeologiskt utrett. I kartunderlaget från Länsstyrelsen angavs en anslutningsväg längs med bergets sydsida. Denna sträckning löper längs dagens Olvonvägen mellan berget och villabebyggelsen. Om breddning av vägen norrut är aktuell berörs delar av det södra höjdområdet och Kula 7.

Lämning	Typ	Antikvarisk bedömning	Allmän rekommendation
Romelanda NY 5	Boplatser	Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen
Kula 1	Stenmur och sentida fossil åker	Registreras inte	Ingen
Kula 2	Stenmur	Registreras inte	Hänsyn vid exploatering
Kula 3	Sten/jordvall (gropavall)	Registreras inte	Hänsyn vid exploatering
Kula 4	By/gårdstomt	Övrig kulturhistorisk lämning	Hänsyn vid exploatering
Kula 5	By/gårdstomt	Övrig kulturhistorisk lämning	Bevarandevärd, bör undantas exploatering
Kula 6	Fossil åkermark	Övrig kulturhistorisk lämning	Bevarandevärd, bör undantas exploatering
Kula 7	Stenmurar	Registreras inte	Bevarandevärd, bör undantas exploatering
Kula 8	Krokens gamla gårdstomt	Registreras inte	Ingen

Tabell 2. Sammanställning av lämningar inom och i anslutning till planområdet, med antikvarisk bedömning samt en allmän rekommendation inför fortsatt planarbete.

Referenser

Otryckta källor

Förslag till nya bostäder i Diseröd. Programsamråd enligt PBL 5:20. Detaljplaneprogram för fastigheten Tyfter 1:19 m.fl., Kungälv kommun. 2011.

Arkiv

FMS (digitala fornminnesregistret). www.fms.raa.se

Tekniska och administrativa uppgifter

Lst dnr:	43I-35588-2012
Västarvet dnr:	VA 869-2012
Västarvet pnr:	III82
Fornlämningsnr:	-
Län:	Västra Götalands län
Kommun:	Kungälv
Socken:	Romelanda
Fastighet:	Tyfter 1:19 m. fl.
Ek. karta:	7B5f/7155
Läge:	X 6424545, Y 323500
Meter över havet:	50–70
Koordinatsystem:	Sweref 99 TM
Höjdsystem:	RH2000
Uppdragsgivare:	Kungälv kommun
Ansvarig institution:	Bohusläns museum
Projektledare:	Magnus Rolöf
Fältpersonal:	Ilona Carlson, Elisabeth Martén, Magnus Rolöf
Konsulter:	Pär Connelid (Kula HB), Stiftelsen för dokumentation av Bohusläns hällristningar, Conny Björsgård (maskinentreprenad).
Fältarbetstid:	13 maj–22 augusti 2013
Arkeologtimmar:	128
Undersökt yta:	1 580 m ² (ca 1 % av total åkeryta 218 200 m ²)
Arkiv:	Bohusläns museums arkiv
Fynd:	Inga fynd omhändertogs

Bilagor

Bilaga 1. *Schakttabell Tyfter 1:19 m.fl.* AU.

Bilaga 2. *Anläggningstabell Tyfter 1:19 m.fl.* AU.

Bilaga 3. *Agrarhistorisk analys av landskapet kring Diseröd och Tyfter. Pär Connelid, Kula HB.*

Bilaga 4. *Rapport, Hällristningsinventering i Diseröd och Tyfter, Tyfter 1:19* AU.

Bilaga 5. *Plankarta med samtliga sökschakt markerade. Skala 1:3 500.*

Bilaga 1. Schakttabell Tyfter 1:19 m. fl. AU.

Schakt Id	Område	Längd (m)	Bredd (m)	Beskrivning	Anl.	Not
300	NY3	30,60	1,40	0,25-0,30 m mörkbrun lerig silt (matjord). Underlag gul lera i sydöstra delen,		
301	NY3	14,40	1,40	0,25-0,30 m mörkbrun lerig silt. Underlag gul lera.	A5, A6, A7, A8, A9	
302	-	13,00	1,40	0,25-0,30 m mörkbrun lerig silt. Underlag av lera.		
303	NY3	24,00	1,40	0,25-0,30 m mörkbrun lerig silt. Underlag gul lera.	A1, A2, A3, A4	
304	NY3	57,20	1,40	0,25-0,35 m mörkbrun lerig silt. Underlag av gul lera.	A11, A13, A14, A16, A17, A126	Matjordlagret ligger direkt mot leran i sydöstra delen av schakket, längre ner ett parti av stenig gråbrun sand som ev utgör ursprungligt lager på höjden. Markingrepp och påförd matjord under senare tid?
305	-	10,70	1,40	0,25-0,30 m mörkbrun lerig silt. Underlag gul lera.		
306	NY3	26,90	1,40	0,25-0,30 m mörkbrun lerig silt. Underlag av gul lera.	A18	Ställvis förekomst av colluvie- upptill 0,10 m brungrå ngt lerig silt.
307	NY3	22,90	1,40	0,25-0,30 m mörkbrun lerig silt. Underlag av gul lera.	A19, A20, A21, A22, A23	
312	-	3,70	1,40	0,25-0,35 m mörkbrun lerig silt. Underlag gul lera.		
313	-	11,80	1,40	0,25-0,35 m mörkbrun lerig silt. Underlag gul lera.		
314	-	17,80	1,40	0,25-0,35 m mörkbrun lerig silt. Underlag gul lera.	A24, A25	
315	-	28,20	1,40	0,25-0,30 m mörkbrun lerig silt. Underlag gul lera.		
316	-	22,80	1,40	0,25-0,30 m mörkbrun lerig silt. Underlag gul lera.		
317	NY5	75,90	1,40	0,25-0,35 m mörkbrun lerig silt. Underlag gul lera.	A27, A28, A29, A30, A31, A32, A33	Förekomst av colluvierester
318	NY5	30,80	1,40	0,30-0,30 m mörkbrun lerig silt. Underlag gul lera.	A34, A35, A36, A37	
319	-	14,80	1,40	0,20-0,30 m mörkbrun lerig silt. Underlag gul lera.		

Schakt Id	Område	Längd (m)	Bredd (m)	Beskrivning	Anl.	Not
320	-	17,50	1,40	0,25-0,35 m lerig silt. Underlag gul lera.	A38	
321	-	3,20	1,40	0,30-0,35 m mörkbrun lerig silt. Underlag gul lera.		
322	NY4	37,20	1,40	0,25-0,30 m mörkbrun lerig silt. Underlag gul lera.	A39, A40, A41, A42, A43, A44, A45	
323	-	40,10	1,40	0,20-0,30 m mörkbrun lerig silt. Underlag gul lera.		
324	NY4	37,90	1,40	0,25-0,40 m mörkbrun lerig silt. Underlag gul lera.	A46, A47	
325	-	36,50	1,40	0,25-0,40 m mörkbrun lerig silt. Underlag gul lera.	A48, A49	
326	-	26,50	1,40	0,25-0,35 m mörkbrun lerig silt. Underlag gul lera.	A50, A51, A52, A53, A54, A55, A56	
327	-	16,30	1,40	0,25-0,35 m mörkbrun lerig silt. Underlag gul lera.		
328	-	10,80	1,40	0,25-0,35 m mörkbrun lerig silt. Underlag gul lera.		
329	-	36,70	1,40	0,25-0,30 m mörkbrun lerig silt. Underlag gul lera. 0,35 m		
330	-	53,30	1,40	0,25-0,35 m mörkbrun lerig silt. Underlag gul lera.	A57, A58	
332	-	15,30	1,40	0,25- 0,35 m mörkbrun lerig silt. Underlag gul lera.	A59	
333	-	2,90	2,60	Ca 1,0 m modernt avfall, 0,20- 0,40 m brun lerig sand, underlag gul lera		Schakt på impedimentet
334	-	16,70	1,40	0,25-0,35 m mörkbrun lerig silt, underlag gul lera	A60	
335	-	16,90	1,40	0,25-0,35 m mörkbrun lerig silt, underlag gul lera	A61	
336	-	29,40	1,40	0,25-0,35 m mörkbrun lerig silt, underlag gul lera	A62	
337	NY1	13,00	1,40	0,25-0,35 , mörkbrun lerig silt, underlag ngt lerig sand.	A63, A64	
338	NY1	17,50	1,10	0,25-0,25m mörkbrun lerig silt, underlag ngt lerig sand.	A65, A66, A67, A69, A70	

Schakt Id	Område	Längd (m)	Bredd (m)	Beskrivning	Anl.	Not
339	NY1	24,50	1,10	0,25-0,30 m brun lerig silt, underlag ngt lerig sand.	A71, A72, A73, A74, A75, A76, A77, A78, A79, A80	
340	NY1	18,60	1,10	0,25-0,30 m brun lerig silt, underlag ngt lerig sand.	A81, A82, A83, A84	
341	NY1	8,90	1,10	0,25-0,30 m brun lerig silt, underlag ngt lerig sand.	A85, A86, A87, A88, A89, A90, A91	
342	NY1	7,30	1,10	0,25-0,30 m brun lerig silt, underlag ngt lerig sand.	A92, A93	
343	NY1	9,50	1,10	0,25-0,30 m brun lerig silt, underlag lerig sand.	A94, A95	
344	-	9,40	1,10	0,25-0,30 m brun lerig silt, underlag lerig sand.		
345	NY1	7,00	1,10	0,25-0,30 m brun lerig silt, underlag ngt lerig sand.		
346	-	14,80	1,10	0,25-0,30 m brun lerig silt, underlag gul lera.		
347	-	12,80	1,10	0,25-0,30 m brun lerig silt, underlag gul lera.		
348	-	8,20	1,40	0,25-0,35 m mörkbrun lerig silt. Underlag gul lera.		
349	NY1	22,50	1,10	0,25-0,30 m brun lerig silt, underlag gul lera.	A96, A97, A98	
350	-	7,50	1,10	0,25-0,30 m brun lerig silt, underlag gul lera.	A99	
351	-	10,20	1,10	0,25-0,30 m brun lerig silt, underlag gul lera.	A100, A101, A102	
352	-	5,20	1,10	0,25-0,30 m brun lerig silt, underlag gul lera		
353	NY1	13,50	1,10	0,25-0,35 m brun lerig silt, underlag ngt lerig sand	A103, A104, A105, A106, A107	
354	NY1	13,50	1,10	0,25-0,35 m brun lerig silt, underlag gul lera	A108, A109, A110	

Schakt Id	Område	Längd (m)	Breidd (m)	Beskrivning	Anl.	Not
355	-	7,80	1,10	0,25-0,35 m brun lerig silt, underlag gul lera.		
356	-	29,90	1,10	0,20-0,30 m brun lerig silt, underlag gul lera.		
357	-	24,00	1,10	0,25-0,40 m brun lerig silt, underlag ngt lerig sand	A111, A112	
358	-	15,30	1,10	0,25-0,35 m brun lerig silt, underlag ngt lerig sand.	A113, A129	
359	-	10,50	1,10	0,30-0,50 m brun lerig silt, underlag ngt lerig silt.	A114, A115, A116, A117, A118, A119, A120, A121, A122, A123, A124	
360	-	6,30	1,10	0,25-0,35 m brun lerig silt, underlag ngt lerig silt.		
361	-	9,00	1,10	0,25-0,35 m brun lerig silt, underlag ngt lerig sand.	A125	
362	-	8,00	1,10	0,25-0,35 m brun lerig silt, underlag gul lera.		
363	-	7,20	1,10	0,25-0,35 m brun lerig silt, underlag gul lera.		
364	-	6,50	1,10	0,25-0,35 m brun lerig silt, underlag gul lera.		
365	-	2,90	1,10	ca 1,00 m modernt avfall, matjord, underlag gul lera		Schakt på impedimentet
366	-	2,60	1,10	ca 1,00 m modernt avfall, matjord, underlag gul lera		Schakt på impedimentet
367	NY3	14,70	1,10	0,30-0,50 m brun lerig silt, underlag ngt lerig silt.	A127	
368	NY3	25,60	1,10	0,25-0,30 m brun lerig silt, underlag gul ngt sandig lera	A128	
369	-	12,70	1,10	0,25-0,30 m brun lerig silt, underlag gul ngt sandig lera.		

Bilaga 2. Anläggningstabell Tyfter 1:19 m. fl. AU.

Anl id	Schakt	Delområde	Typ	Form i plan	Storlek (m)	Kommentar	Not
A1	S303	NY3	Stolphål	Rund/oval	0,31 - 0,35 m	Brungrå sandig lera.	
A2	S303	NY3	Stolphål	Rund/oval	0,32 - 0,36 m	Brungrå sandig lera med inslag av kol/sot.	
A3	S303	NY3	Stolphål	Rund/oval	0,22 - 0,27 m	Brungrå sandig lera med inslag av kol/sot.	
A4	S303	NY3	Stolphål	Rund	0,60 m i diam.	Brungrå sandig lerta med inslag av kol	
A5	S301	NY3	Lager	Oregelbunden	0,60 x 1,25 m	Brungrå sandig lera.	
A6	S301	NY3	Stolphål	Rund	0,19 m i diam.	Ljust grå sandig lera.	
A7	S301	NY3	Stolphål	Rund	0,20 m i diam.	Brungrå sandig lera.	
A8	S301	NY3	Stolphål	Rund	0,16 m i diam.	Brungrå sandig lera.	
A9	S301	NY3	Stolphål	Rund	0,20 m i diam.	Grå sandig lera.	
A11	S304	NY3	Grop	Rund/oval	0,44 x 0,22 m	Brun lera med inslag av av grus och sand	
A13	S304	NY3	Stolphål	Rund	0,22 m i diam.	Brun sandig lera.	
A14	S304	NY3	Lager	Oregelbunden	0,60 x 1,25 m	Brun sandig lera med inslag av kol.	
A16	S304	NY3	Grop/härd	Rund	0,50m i diam.	Mörkt brungrå sandig lera med inslag av kol.	
A17	S304	NY3	Stolphål	Rund	0,18 m i diam.	Ljust grå sandig lera.	
A18	S306	NY3	Grop	Rund	0,60 m i diam.	Mörkt brun sandig lera. Ytfynd av oarbetad kvarts och keramikskärva.	
A19	S307	NY3	Grop	Oval	1,10 x 0,60 m	Brungrå sandig lera med inslag av kol och bränd lera.	
A20	S307	NY3	Härd	Oval	0,60 x 0,96 m	Kraftigt sotig sandig lera med kol	
A21	S307	NY3	Lager	Oregelbunden	0,60 x 1,30 m	Brungrå sotig sand.	
A22	S307	NY3	Grop	Rund	0,40 m i diam.	Brungrå sandig lera.	
A23	S307	NY3	Pinnhål	Rund	0,10m i diam.	Brungrå sandig lera.	
A24	S314	-	Lager	Oval	1,40 x 0,60 m	Kompakt brungrå lera med inslag av kol och bränd lera.	
A25	S314	-	Stolphål	Rund	0,20 m i diam.	Kompakt brun lera.	

Anl id	Schakt	Delområde	Typ	Form i plan	Storlek (m)	Kommentar	Not
A27	S317	-	Lager	Oregelbunden	2,78 x 0,52 m	Kompakt ljust grå lera.	
A28	s317	-	Stolphål	Rund	0,25 m i diam.	Ljus grå lera.	
A29	S317	-	Stolphål	Rund	0,23 m i diam.	Kompakt ljust grå lera.	
A30	S317	-	Grop	Rund/oval	0,40 x 0,50m	kompakt ljust grå lera.	
A31	S317	NY5	Grop	Oval	0,27 x 0,50 m	Brungrå lera.	
A32	S317	NY5	Stolphål	Rund	0,23 m i diam.	Grå lera.	
A33	S317	NY5	Stolphål	Rund	0,20 m i diam.	Grå lera.	
A34	S318	-	Stolphål	Rund	0,30 m i diam.	Ljust gråbrun.	
A35	S318	NY5	Stolphål	Rund	0,27 m i diam.	Ljust gråbrun.	
A36	S318	NY5	Stolphål	Rund	0,30 m i diam.	Ljust gråbrun.	
A37	S318	NY5	Stolphål	Rund	0,20 m i diam.	Ljust gråbrun.	
A38	S320	-	Grop/stolphål	Oval	0,65 x 0,30 m	Kompakt, mörkt gråbrun lera med inslag av kol.	
A39	S322	NY4	Lager	Ejbestämd	4,00 x 1,40 m	Grå lera med utlagda stenar av bergart.	
A40	S322	NY4	Stolphål	Rund	0,15 m i diam.	Ljust grå lera	
A41	S322	NY4	Stolphål	Oval	0,20 x 0,30 m	Ljust grå lera.	
A42	S322	NY4	Lager	Oval	0,80 x 0,42 m	Ljust grå lera	
A43	S322	NY4	Hyddbotten/grav	Rund	2,30 x 2,25m	Ljust grå lera i anläggningens yttre del, kompakt ljus lera i den inre.	
A44	S322	NY4	Stolphål	Rund	0,25 m i diam.	Kompakt gråbrun lera.	
A45	S322	NY4	Stolphål/pinnhål	Rund	0,18 m i diam.	Kompakt gråbrun lera med inslag av sot.	
A46	S324	NY4	Okänd	-	-	-	Dokumentation saknas
A47	S324	NY4	Pinnhål	Rund	0,10 x 0,12 m	Ljust brungrå lera.	
A48	S325	-	Stolphål	Oval	0,18 x 0,27 m	Mörkt gråbrun	
A49	S325	-	Stolphål	Rund	0,20 m i diam.	Mörkt gråbrun.	
A50	S326	-	Stolphål/pinnhål	Rund	0,17 m i diam.	Ljust grå lera	

Anl id	Schakt	Delområde	Typ	Form i plan	Storlek (m)	Kommentar	Not
A51	S326	-	Stolphål/pinnhål	Rund	0,17 m i diam.	Ljust grå lera	
A52	S326	-	Okänd	-	-	-	Dokumentation saknas
A53	S326	-	Stolphål	Rund	0,20 m i diam.	Ljust grå lera.	
A54	S326	-	Stolphål	Rund	0,25 x 0,30 m	Brungrå lera.	
A55	S326	-	Stolphål	Rund	0,28 x 0,20 m	Brungrå lera.	
A56	S326	-	Stolphål	Oval	0,20 x 0,30 m	Brungrå lera.	
A57	S330	-	Lager	Oregelbunden	0,50 x 0,50 m	Mörkt grå lera med inslag av kol	
A58	S330	-	Lager	Oval	0,70 x 0,80 m	Mörkt grå, kompakt lera med inslag av kol.	
A59	S332	-	Lager	Ej bestämd	1,35 x 1,45 m	ca 0,10-0,30 m stora stenar i gråbrun kompakt lera.	
A60	S334	-	Lager	Ej bestämd	1,35 x 3,95 m	Brungrå lera med flata stenar, inslag av kol.	
A61	S335	-	Stolphål	Rund	0,43 x 0,36 m	Mörkt grå lera med inslag av kol.	
A62	S336	-	Grop	Oval	0,46 x 0,37 m	Flammig brungrå sandig lera.l	
A63	S337	NY1	Stolphål	Rund	0,20 x 0,25 m	Gråbrun lera.	
A64	S337	NY1	Stolphål	Oval	0,20 x 0,30 m	Gråbrun lera.	
A65	S338	NY1	Grop	Oval	0,30 x 0,50 m	Flammig kompakt grå lera.	
A66	S338	NY1	Stolphål	Rund	0,30 m i diam.	Mörkt grå kompakt lera.	
A67	S338	NY1	Stolphål	Rund	0,25 x 0,30 m	Kompakt ljust grå lera.	
A69	S338	NY1	Lager	Oregelbunden	1,10 x 0,70 m	Flammig ljusgrå lera med inslag av kol.	
A70	S338	NY1	Grop	Oval	0,22 x 0,62 m	Mörk sotig lera.	
A71	S339	NY1	Lager	Oregelbunden	1,00 x 0,20 m	Mörk gråbrun lera.	
A72	S339	NY1	Stolphål	Rund	0,17 m i diam.	Mörk gråbrun lera.	
A73	S339	NY1	Grop	Oval	0,38 x 0,68 m	Mörk gråbrun lera, inslag av sot, kol och sten.	
A74	S339	NY1	Stolphål	rund	0,20 m i diam.	Ljus grå lera.	
A75	S339	NY1	Stolphål	Oval	0,20 x 0,34 m	Gråbrun lera.	
A76	S339	NY1	Stolphål	Oval	0,22 x 0,30 m	Ljust grå flammig lera, inslag av kol.	

Anl id	Schakt	Delområde	Typ	Form i plan	Storlek (m)	Kommentar	Not
A77	S339	NY1	Pinnhåll	Rund	0,07 m i diam.	Gråbrun lera, sten i kanten.	
A78	S339	NY1	Stolphåll	Rund	0,35 x 0,42 m	Grå lera.	
A79	S339	NY1	Stolphåll	Rund	0,33 x 0,42 m	Grå lera.	
A80	S339	NY1	Grop/lager	Oregelbunden	0,55 x 0,63 m	Grå flammig lera.	
A81	S340	NY1	Stolphåll	Rund	0,20 m i diam.	Ljust grå sandig lera med inslag av kol.	
A82	S340	NY1	Stolphåll/grop	Rund	0,43 m i diam.	Brungrå sandig lera. Stenar i kanten.	
A83	S340	NY1	Lager	Oval	0,38 x 0,70 m	Mörkt grå lera.	
A84	S340	NY1	Lager	Oregelbunden	0,32 x 1,08 m	Mörkt grå sotig lera.	
A85	S341	NY1	Stolphåll	Rund	0,18 m i diam.	Ljust grå lera.	
A86	S341	NY1	Stolphåll	Rund	0,21 m i diam.	Ljust grå lera.	
A87	S341	NY1	Stolphåll	Oregelbunden	0,36 x 0,24 m.	Mörkt grå lera med inslag av kol.	
A88	S341	NY1	Stolphåll	Rund	0,20 x 0,22 m	Mycket tunn, ljust grå lera.	
A89	S341	NY1	Stolphåll	Rund	0,20 m i diam..	Mörkt grå lera.	
A90	S341	NY1	Stolphåll	Rund	0,20 m i diam.	Mörkt grå lera.	
A91	S341	NY1	Lager	Oval	0,70 x 1,10 m	Grå lera, diffus med inslag av kol samt sten.	
A92	S342	NY1	Lager	Oval	0,40 x 1,00 m	Mörkt grå lera med inslag av mindre sten	
A93	S342	NY1	Lager	Ej bestämd	1,10 x 2,00 m.	Avgränsat område med sten i varierad storlek.	
A94	S343	NY1	Stolphåll	Rund	0,26 m i diam.	Grå lera.	
A95	S343	NY1	Stolphåll	Rund	0,30 m i diam.	Grå lera med sten i kanten.	
A96	S349	NY1	Stolphåll	Oval	0,26 x 0,38 m	Ljust grå lera med sten i kanten.	
A97	S349	NY1	Okänd	-	-	-	Dokumentation saknas
A98	S349	NY1	Okänd	-	-	-	Dokumentation saknas
A99	S350	-	Okänd	-	-	-	Dokumentation saknas
A100	S351	-	Stolphåll	Rund	0,30 m i diam.	Grå lera.	
A101	S351	-	Stolphåll/grop	Rund	0,40 m i diam.	Skivig mörk lera med sten i kanten.	

AnlId	Schakt	Delområde	Typ	Form i plan	Storlek (m)	Kommentar	Not
A102	S351	-	Stolphål/grop	Oval	0,30 x 0,50 m.	Skivig mörk lera.	
A103	S353	NY1	Stolphål	Rund	0,23 x 0,35 m.	Mörkt grå sandig lera.	
A104	S353	NY1	Stolphål/grop	Rund	0,40 x 0,50 m	Mörkt grå sandig lera, inslag av kol.	
A105	S353	NY1	Pinnhål	Rund	0,16 m i diam.	Ljust grå sandig lera.	
A106	S353	NY1	Stolphål	Rund	0,22 x 0,33 m	Ljust brungrå sandig lera.	
A107	S353	NY1	Stolphål	Rund	0,32 m i diam.	Ljust grå sandig lera.	
A108	S354	NY1	Stolphål	Oval	0,33 x 0,45 m	Ljust grå flammig lera.	
A109	S354	NY1	Stolphål	Rund	0,23 m i diam.	Mörkt grå lera med sten i kanten.	
A110	S354	NY1	Stolphål	Rund	0,26 m i diam.	Mörkt grå lera.	
A111	S357	-	Stolphål/grop	Rund	0,38 m i diam.	Mörkt gråbrun sandig lera med tydligt inslag av kol.	
A112	S357	-	Grop	Rund	0,57 m i diam	Ljust grå sandig lera med inslag av kol.	
A113	S358	-	Okänd	-	-	-	Dokumentation saknas
A114	S359	-	Stolphål	Rund	0,20 m i diam.	Mörkt grå sandig silt med inslag av lera.	
A115	S359	-	Pinnhål	Rund	0,15 m i diam.	Ljust grå flammig silt.	
A116	S359	-	Pinnhål	Rund	0,10 m i diam.	Ljust grå flammig silt.	
A117	S359	-	Lager	Oregelbunden	0,30 x 0,85 m.	Flammig brungrå silt med inslag av kol.	
A118	S359	-	Pinnhål	Rund	0,14 m i diam.	Mörkt gråbrun lera.	
A119	S359	-	Pinnhål	Rund	0,08 m i diam.	Mörkt gråbrun lera.	
A120	S359	-	Pinnhål	Rund	0,04 m i diam.	Mörkt gråbrun sandig lera.	
A121	S359	-	Pinnhål	Rund	0,04 m i diam.	Mörkt gråbrun sandig lera.	
A122	S359	-	Pinnhål	Rund	0,04 m i diam.	Mörkt gråbrun sandig lera.	
A123	S359	-	Lager	Oregelbunden	0,40 x 1,15 m.	Flammig grå sandig lera.	
A124	S359	-	Stolphål	Rund	0,19 m i diam.	Ljust brungrå sandig lera.	
A125	S361	-	Lager	Oregelbunden	1,10 x 2,40 m.	Flammig brungrå sand.	
A126	S304	NY3	Lager	Oregelbunden	0,50 x 0,85 m.	Gråbrun sandig lera med insla av kol och bränd lera.	
A127	S367	NY3	Lager	Oregelbunden	0,25 x 0,95 m.	Brungrå sandig lera	
A128	S368	NY3	Lager	Oval	0,28 x 1,20 m.	Flammig brungrå lera med inslag av kol.	
A129	S358	-	Okänd	-	-	-	Dokumentation saknas

Agrarhistorisk analys av landskapet kring Diseröd och Tyfter

Av Pär Connelid, Kula HB

Bakgrund

Kula HB har på uppdrag av Bohusläns museum genomfört en översiktlig landskapshistorisk analys i ett område strax norr om Romelanda kyrka några kilometer nordost om Kungälv. Arbetet ingår i en särskild utredning som berör delar av marken till de tidigare gårdarna Diseröd och Tyfter. Analysen omfattade kontroll av äldre kartmaterial samt en uppföljande fältinventering. Utredningsområdets utsträckning och belägenhet framgår av karta i början av rapporten.

Utredningsområdet utgörs huvudsakligen av ännu brukad eller helt nyligen hävdad åkermark, tillhörig de båda ovannämnda enheterna. Åkermarken fyller ut i stort sett hela sänkan i den lilla dalgången strax nordost om Romelanda kyrkby. Endast längst i sydväst finns ett mindre parti med lövskog och berg i dagen. Denna yta återfinns huvudsakligen på granngården Krokens mark. Såväl Tyfters som Diseröds äldsta kända tomter faller delvis inom utredningsområdet.

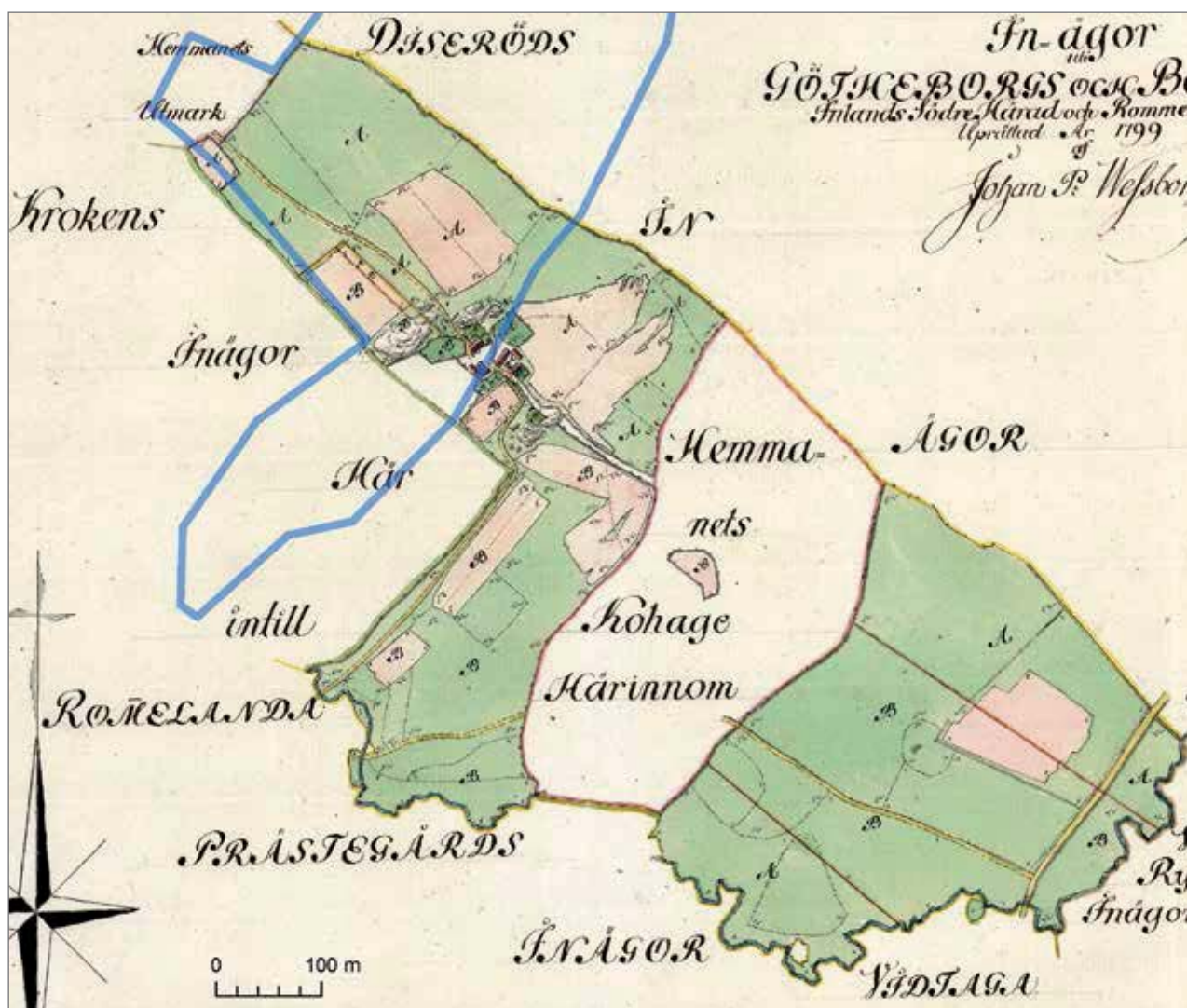
Både Diseröd och Tyfter är belagda i jordeböckerna under 1500-talet såsom enstaka hemman (*Dyberudt* 1544 respektive *Tufft* 1568). Förleden i det förstnämnda namnet är sannolikt ett kvinnonamn; Tyfter utgör en pluralform av *tyft* i betydelsen »hustomt« (OGB). *Töft*- eller de i Bohuslän vanliga *tyft*-namnen hänger sannolikt i många fall samman med den under senmedeltiden omfattande ödeläggelsen. Många gårdar hamnade i ödesmål och nyupptagna hemman namngavs efter de öde tomtarna. Inga ödebelägg i skriftliga källor kan emellertid knytas till något av de här aktuella hemmanen (Framme 1999).

Äldre kartor över Diseröd och Tyfter

Den äldsta kartan över Tyfter utgörs av storskiftesakten, upprättad år 1799. Den är bevarad både i koncept i regionarkivet (akten 14-ROM-47) och renovation i Lantmäteristyrelsens arkiv (akten N89-79:1). Den sistnämnda återges här, med utredningsområdet inlagt. Där framgår att det berörda området under 1700-talet till största fungerade som inägomark; endast längst i väster berörs utmark. Undantaget en liten åkerlycka närmast utmarken i nordväst används marken inom utredningsområ-

Figur1. Åkermark vid Tyfter (i förgrunden) och Diseröd. Foto Pär Connelid.

Figur 2. 1799 års storskifteskarta över Tyfter, med utredningsområdet markerat. Akten N89-79:1 i Lantmäteristyrelsens arkiv.

det i slutet av 1700-talet som äng (grön färg på kartan). Två större åkerytor återfinns närmast gårdstomten och den lite högre terrängen i sydost. Mellan dessa löper en vägsträckning som idag inte längre finns kvar.

På tomten finns flera byggnader, tillhöriga de båda hemmansdelarna som vid den aktuella tidpunkten konstituerar gården Tyfter. Hemmanet B:s, åbon Arvid Ericssons, hus ligger inom utredningsområdet, liksom intilliggande kålgårdar (mörkt grönfärgade ytor).

Huvuddelen av åkermarken ligger öster om Tyfterbebyggelsen, på mark som idag till största delen hyser villabebyggelse. Några av åkrarna i öster är »fransiga« i ytterkanterna, en indikation på att de tidigare (möjligen ännu vid tiden för storskiftet) varit uppdelade i långsmala parceller. På konceptkartan finns ytterligare ett par smala tegar utritade närmare kohagen som ytterligare förstärker misstanken om att åkermarken ti-

digare varit tegskiftad. Det äldre tegskiftet framträder tydligt på kartor över flera intilliggande enheter, bland annat på storskifteskartan över prästgården och kyrkbyn i sydväst.

Från Tyfters tomt löper en fågata mot sydost, ned mot kohagen. Inom kohagen återfinns Romelanda medeltida kyrkplats. Kyrkans läge har av någon anledning inte markerats på renovationen men finns med på konceptet. Tyfters inågor sträcker sig vidare mot sydost, på andra sidan kohagen. Här finns ett stort ängsgärde med en (nyupptagen?) odlingsyta.

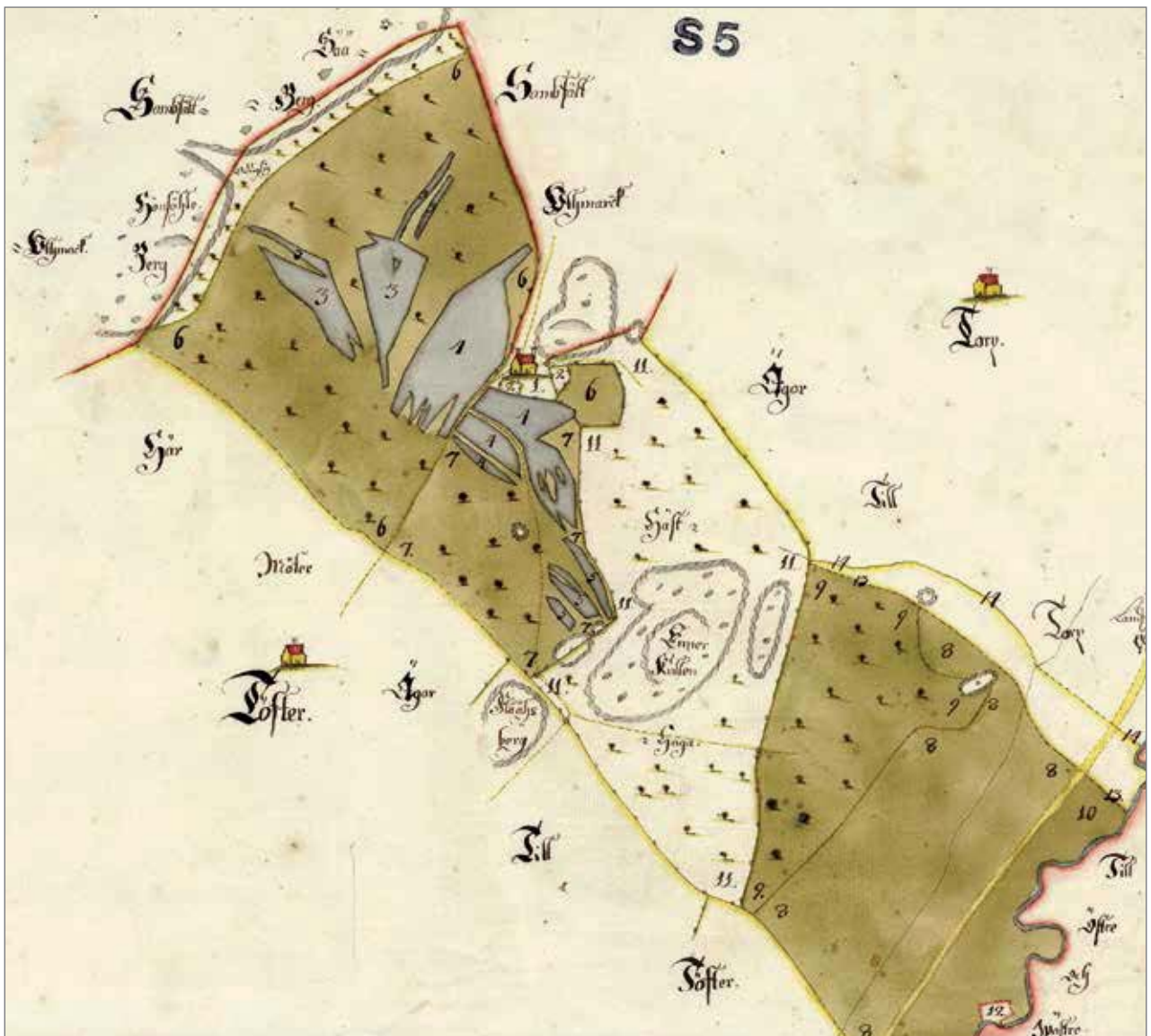
Det är en något märklig agrar geografi som förmedlas i storskifteskartan över Tyfter. På gårdens ågor – inom kohagen – återfinns således sockenkyrkan. Prästgården och Romelanda by ligger visserligen strax intill i sydväst men situationen är likväl ovanlig. Varför ligger inte kyrkan i byn med samma namn? Det stora slättergärdet i

sydost, avskilt från den övriga inägomarken av kohagen, drar också spontant ögonen till sig. Stora avgärda ytor av den här slaget är i Bohuslän ofta en signal på ödeläggelse, inte minst därför att de ofta heter Ödegården eller liknande. I det här aktuella fallet innehåller de äldre kartorna inga namnuppgifter men å andra sidan finns en ganska tydlig indikation på att området varit föremål för ödeläggelse genom gårdsnamnet Tyfter. Kan det rent av vara så att pluralformen Tyfter ytterst avspeglar förekomsten av två medeltida ödegårdar – belägna på varsin sida om kyrkan – men där enbart den i nordväst återupptagits? Valet att odla upp denna kan ha styrts av närheten till utmarkerna i norr. Det kan dock inte uteslutas att de båda hypotetiska ödegårdarna ursprungligen utgjort en större enhet av något slag, på

vars mark den medeltida kyrkan uppförts. Detta skulle i så fall förklara varför kyrkplatsen även efter ödeläggelsen (och de omarronderingar av mark som annars vanligen följde på denna) blev kvar på Tyfters mark.

Några andra storskaliga kartor över Tyfter finns inte. Diseröd har däremot karterats två gånger, nämligen åren 1726 och 1890. Den äldre kartan är endast bevarad i renovation (akten N89-16:1) medan 1800-talskartan bara finns i koncept (akten I4-ROM-162).

Diseröd är 1726 taxerat till ett helt kronohemman, tillika »Cornete boställe af Lif Compagniet och Bohuus Lähns Dragone Regiement». Förhållandena på denna karta påminner starkt om de vid Tyfter 1799. Diseröds inägomark är också uppdelad på tre delområden: ett åker- och ängsgärde i nordväst, ett separat ängsgärde i

Figur 3. 1726 års karta över Diseröd, upprättad av lantmätaren Erik Kuus. Akten N89-16:1 i Lantmäteristyrelsens arkiv.

Figur4. 1890 års karta över Diseröd med utredningsområdets gränser markerat. Akten 14-ROM-162 i den regionala lantmäterimyndighetens arkiv.

sydost och en mellanliggande (häst)hage. Utredningsområdet berör åker- och ängsmarken i nordväst samt västligaste delen av gårdstomten. Den senare är endast markerad med en hussymbol, vilket gör det svårt att närmare avgöra var de enskilda husen är belägna. I gränsen mot utmarken i väster löper en hägnad (rödfärgad). I samma sträckning finns idag bitvis välbevarade stenmurar kvar (jfr nedan).

I kartans textdel anges att åkermarken längst ut i dalgången (med siffran 3) ligger på »skarp leerfemna«, det vill säga lerhaltig jord med hög humushalt. Närmare bebyggelsen (4) är jorden mer sandig. Åkrarna brukas i ensäde, alltså årligen, och besås med råg, korn, blandsäd (troligen korn och havre) och »något litet ärter och böner«. Ängen inom utredningsområdet är sank, »måsslupin och med buskasie bewuxin«. Buskagen ifråga avspeglar det i Bohuslän vanligen förekommande stubbskottsbruket, det vill säga beskärandet av lövträden för att skörda klenvirke. För ängen längst i

sydost (nr 9) anges att de vanligaste buskagen utgörs av ek, al och hassel.

Lantmätaren upplyser vidare om att en del ängsmark »i forna tider« tagits från Diseröd och lagts till granngårdarna Tyfter och Torp (belägen i nordost) och att gränserna mellan dessa enheter är något oklara. Kanske avspeglas även här gammal ödeläggelse av det slag som diskuterades ovan för Tyfters del. De uppenbara likheterna i Tyfters och Diseröds arrondering kanske avspeglar ett gemensamt ursprung. Diseröd skulle i så fall också ha kunnat ingå i en äldre, större gårdsdomän som ska kopplas till Tyfter-namnet och kyrkplatsen, allt enligt det hypotetiska resonemanget ovan.

Vid tiden för karteringen år 1890 har uppodlingen av inägorna gått långt. All gammal slättermark inom utredningsområdet har omvandlats till åker och ett finmaskigt system av diken dominerar. Gårdsbebyggelsen ligger kvar på den gamla tomten.

Resultat av fältinventeringen

Inventeringen resulterade endast i några få fynd som föranleder vidare antikvariska åtgärder eller hänsyn vid en eventuell exploatering av området. De olika objekten redovisas nedan enligt numrering på kartan här intill.

1. Stenmur och sentida fossil åkeryta.

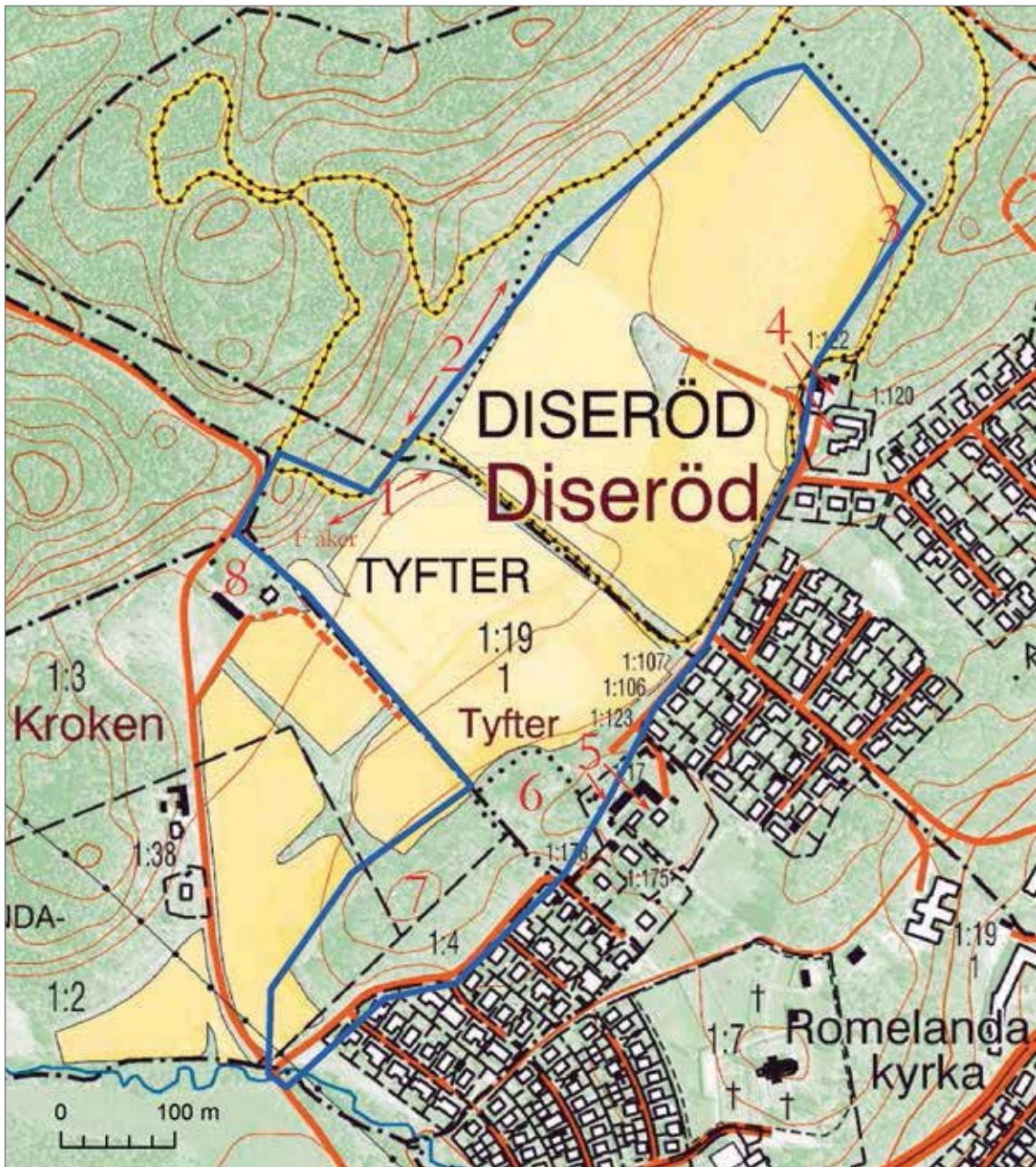
Muren – av enkeltyp och i dåligt skick – löper i kanten av åkermarken och fortsätter några tiotals meter längs fastighetsgränsen mot sydost, där den så småningom

försvinner in under schaktmassorna från ett dike. Den fossila åkermarken utgörs av en helt stenröjd yta med enstaka slutfåror och sträcker sig in mot bergsbranten. Såväl mur som åkermark är sentida och av ringa antikvariskt värde.

Förslag till fortsatta antikvariska åtgärder: Inga.

2. Stenmur

Murar löper här omväxlande med berg utmed en längre sträcka (3–10 meter ovanför stigen), omedelbart *utanför*

Figur 5. Kulturbeskrivning av lämningar som påträffades i samband med inventeringen.

utredningsområdet. Murarna är av enkeltyp och delvis ålderdomliga, nedrasade och kraftigt övervuxna med lövträd. De sammanfaller av allt att döma med inägo-gränsens sträckning redan på den äldsta kartan över Diseröd från 1726. Längs hela denna zon finns en hel del relikvt ängsvegetation i form av bland annat hasselbuskar och enstaka stubbsocklar efter andra hamlade träd. Området har bitvis utpräglad lundkaraktär och utan tvivel värdefullt från såväl biologisk som mer allmän landskapshistorisk synpunkt.

Förslag till fortsatta antikvariska åtgärder: Inga, dock största möjliga hänsyn.

Figur 6. Stenmur i den gamla inägo-gränsens sträckning vid Diseröd. Foto Pär Connelid.

3. Sten/jordvall (gropavall)

Vallen är överlag cirka en meter bred och löper några meter utanför dagens åkermark. På dess utsida (i öster) finns ett tydligt dike. Belägen delvis (eller helt?) *utanför* utredningsområdet.

Förslag till fortsatta antikvariska åtgärder: Inga, dock hänsyn.

4. Diseröds gamla gårdstomt.

Platsen är bebyggd redan på den geometriska avmätningen från 1726, dock utan angivande av de enskilda byggnadernas läge. Troligen återfinns dock själva mangårdsbebyggelsen vid detta karteringstillfälle strax *utanför* utredningsområdet. Idag finns här två bostadshus. Fastigheten 1:122 består av en ekonomibyggnad med bostadsdel. Denna byggnad finns med på 1890 års karta. Fastigheten 1:120 ligger på samma plats som bostadshuset 1890.

Enligt uppgift från ägaren till fastigheten 1:120 på-

träffades för några år sedan, i samband med dräneringsarbeten, bebyggelserester i kanten av åkermarken.

Förslag till fortsatta antikvariska åtgärder: Avsnittet mellan åkermarken och dagens bebyggelse bör kontrolleras. Huvuddelen av tomten sannolikt utanför utredningsområdet.

5. Tyfters gamla gårdstomt.

Platsen hyser bebyggelse tillhörig två hemmansdelar på 1799 års storskifteskarta. Ett av boningshusen och delar av en ekonomibyggnad ligger inom utredningsområdet. Det rör sig här om en varierad och innehållsrik äldre agrar miljö med högt bevarandevärde. Samtliga byggnader är av äldre karaktär, de flesta rödmålade, men ligger *utanför* utredningsområdet. I direkt anslutning till ekonomibyggnaderna, inom den utredda ytan, finns emellertid stensatta partier och andra synliga konstruktioner som bland annat kan vara rester efter byggnaderna på 1799 års karta.

Förslag till fortsatta antikvariska åtgärder: Platsen bör förundersökas i händelse av exploatering. Dock angeläget att bebyggelsemiljön bevaras i så hög grad om möjligt.

Figur 7. Bebyggelse på Tyfters gårdstomt. Foto Pär Connelid.

6. Fossil åkermark och stenmurar.

Småskalig struktur med stenmurar, fossila odlingsytor och en äldre vägsträckning. Lämningarna uppträder i direkt anslutning till Tyfters gårdstomt och kan sägas utgöra en helhet med denna. De fossila åkerformerna utgörs bland annat av en tydlig, 0,5–0,7 meter hög terrasskant som troligen markerar läget för den ena kålgården på 1799 års karta. I övrigt dominerar lämningarna av stenmurar, vilka i flera fall löper samman ned mot en bergklack i norr. Stigen/vägen som löper

ut från gårdstomten har samma sträckning som stråket på 1799 års karta.

Figur 8. Kort stenmur mellan bergklackar nära en av de gamla kålgårdarna vid Tyfters tomt. Foto Pär Connelid.

Kålgården kan vara gammal och ha arkeologiskt informationsvärde. De flesta stenmurarna är sannolikt av relativt sent datum (1800- och tidigt 1900-tal) och har avgränsat betesfällor och enstaka små odlingsytor.

Förslag till fortsatta antikvariska åtgärder: Området bör i första hand bevaras eftersom det hänger funktionellt samman med bebyggelsen på gårdstomten. I händelse av exploatering bör någon form av dokumentation (kartering) och begränsad arkeologisk insats (kålgården) övervägas.

7. Stenmurar

Nyligen betad ekhage med gles skog och berghällar. Området ligger på Krokens gamla inägor och har tidigare delvis fungerat som äng. Från söder löper enstaka stenmurar, troligen av sent datum, upp mot berget. Miljön har fortfarande tydlig beteskaraktär och uppvisar stora upplevelsevärden.

Förslag till fortsatta antikvariska åtgärder: Inga, dock bör området i första hand bevaras och hävdas på något sätt.

8. Krokens gamla gårdstomt.

Tomtplats enligt laga skifteskartan från år 1834 (akten N89-42:1 i Lantmäteristyrelsens arkiv). Belägen *utanför* utredningsområdet.

Förslag till fortsatta antikvariska åtgärder: Inga.

Sammanfattning

Huvuddelen av marken inom utredningsområdet utgörs av åkermark som odlades upp under den agrara revolutionen. Tidigare utgjordes området av småskalig inägomark med areellt begränsad åker tillhörig de båda enstaka hemmanen Tyfter och Diseröd. Analysen av de äldre lantmäterikartorna gav upphov till misstanken om att området drabbats av ödeläggelsen under senmedeltid, något som bland annat indikeras redan genom förekomsten av gårdsnamnet Tyfter. Hypotetiskt kan både Tyfter och Diseröd före ödeläggelsen ha utgjort en större gårdsdomän på vars mark den medeltida kyrkan byggts. Arronderingen i de äldre kartorna kan i varje fall tolkas som att flera ödegårdar funnits.

Den agrarhistoriskt inriktade inventeringen resulterade inte i nyfynd av lämningar som föranleder några mer omfattande, ytterligare antikvariska åtgärder. På flera platser både inom och strax utanför utredningsområdet finns stenmurar och andra hägnader, liksom enstaka fossila åkerytor som i de flesta fallen är av sent datum. De äldsta hägnaderna finns strax utanför utredningsområdet i norr, i den gamla inägogränsen mot Diseröds tidigare utmark. Den mest värdefulla och komplexa miljön återfinns omedelbart väster om Tyfters välbevarade gårdsbebyggelse. Det rör sig här bland annat om rester efter enstaka äldre byggnader, kålgårdar m m. Dessa lämningar bör betraktas som en del av gårdsmiljön och i görligaste mån undantas från exploatering.

Referenser

Framme, G. 1999. *Jordrannsaking och skattläggning i Bohuslän 1662–1666*. Göteborg.

OGB. *Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län. V. Ortnamnen i Inlands södra härad jämte Kungälv och Marstrands städer*. Göteborg 1969.

Rapport

Hällristningsinventering i Diseröd och Tyfter, Tyfter 1:19 AU.
LST dnr 431-35588-2012.

Hällristningsinventeringen utfördes den 28 maj 2013 av Tommy Andersson och Andreas Toreld, Stiftelsen för dokumentation av Bohusläns hällristningar.

Området genomsöktes för hand med hjälp av spade och sopborstar i lämpliga lägen. Vädret var vid tillfället lämpligt för eftersök av hällristningar. Inom det aktuella området finns inga kända hällristningar, och inte heller några uppgifter om sådana. Några hällristningar påträffades inte inom det aktuella utredningsområdet.

På en lämplig hällristningshäll i områdets NV del påträffades några gropar med viss likhet med skålgropar. Dessa är dock helt säkert naturliga vittringsgropar, men bör noteras, så att de inte vid senare tillfälle registreras som fornlämning. Groparnas koordinat: Sweref: 6424485/323265 (± 10 m).

Tanumshede 130707

Tommy Andersson

Bilaga 5. Plankarta med samtliga sökschakt markerade. Skala 1:3 500.

